

ГО «Детектор медіа» ■ Київ ■ 2018 ■

МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА РЕГУЛЯЦІЇ МЕДІА

Річний звіт за 2017 рік

 Автори:

Сергій Гармаш
Михайло Колесніков
Наталія Лигачова
Євгенія Олійник
Галина Петренко
Роман Шутов

 Загальна редакція:

Олена Демченко
Мар'яна Закусило
Катріна Розкладай

 Дизайн, верстка:

Яна Добрянська

 Координаторка проекту:

Олена Демченко

Моніторинг здійснюється в рамках проекту «Посилення громадського контролю в сфері медіа» за фінансової підтримки National Endowment for Democracy (NED). Зміст цього Звіту є винятково відповідальністю ГО «Детектор медіа» і не обов'язково відображає позицію NED.

Моніторинговий звіт містить огляд та оцінку комітету ВРУ з питань свободи слова та інформації, Державного комітету з питань телебачення та радіомовлення, Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, Міністерства інформаційної політики у першому півріччі 2017 року. Звіт дає комплексне розуміння стану, здобутків та проблем державної інформаційної політики в Україні і умовах війни та демократичних медіареформ. До уваги державних службовців, медіааналітиків, представників медіаНУО, дослідників державної політики, представників програм технічної допомоги, журналістів та всіх зацікавлених громадян.

ЗМІСТ

- 5 • **РЕЗЮМЕ**

- 6 • **Які ЗМІ роблять погоду на українському медіаринку. Короткий путівник українським медіаландшафтом.**
Наталія Лигачова, Галина Петренко

- 16 • **Між безпекою та свободою: інформаційні загрози та політичні інструменти.**
Роман Шутов

- 22 • **Медіареформи в Україні 2017 року: амплітуда коливань.**
Євгенія Олійник

- 34 • **Зачищений Крим: без незалежних ЗМІ та свободи слова.**
Михайло Колесніков

- 40 • **Донбас: вікно свободи все меншає**
Сергій Гармаш

У 2017 році уряд України прийняв низку важливих рішень для захисту суспільства від дезінформаційного впливу з боку Російської Федерації. До широкого спектру заходів, уже вжитих раніше, додалися: затверджена Доктрина інформаційної безпеки, заблоковані російські соцмережі, триває дискусія щодо можливого блокування веб-сайтів із небезпечним контентом.

Україна шукає балансу між безпекою і свободою слова; і хоча наразі червона лінія ще не перетнута, залишається загроза, що у своєму бажанні зміцнити безпеку уряд прийме рішення, що стануть міною уповільненої дії для майбутнього демократії в цій країні.

Олігархічна природа українського медіаринку веде до того, що у ЗМІ конкурують не різні ідеї та позиції, а суто меркантильні інтереси політично-бізнесових кланів. Справжня політична боротьба підміняється змаганням політичних гасел, популізму. Зрозуміти, що насправді відбувається в країні, за таких обставин дуже важко.

Щодо Суспільного мовлення, то впродовж 2017 року експертами відзначалися значні досягнення у цьому контексті; продовжується реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ, відбуваються деякі зрушення у бік реформування законодавства про аудіовізуальні медіа-послуги нашої країни.

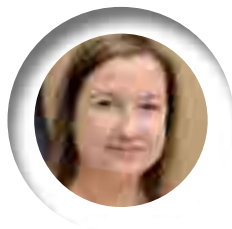
фото: PixaBay

ЯКІ ЗМІ РОБЛЯТЬ ПОГОДУ НА УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАРИНКУ.

КОРОТКИЙ ПУТІВНИК УКРАЇНСЬКИМ МЕДІАЛАНДШАФТОМ

• Наталія
Лигачова

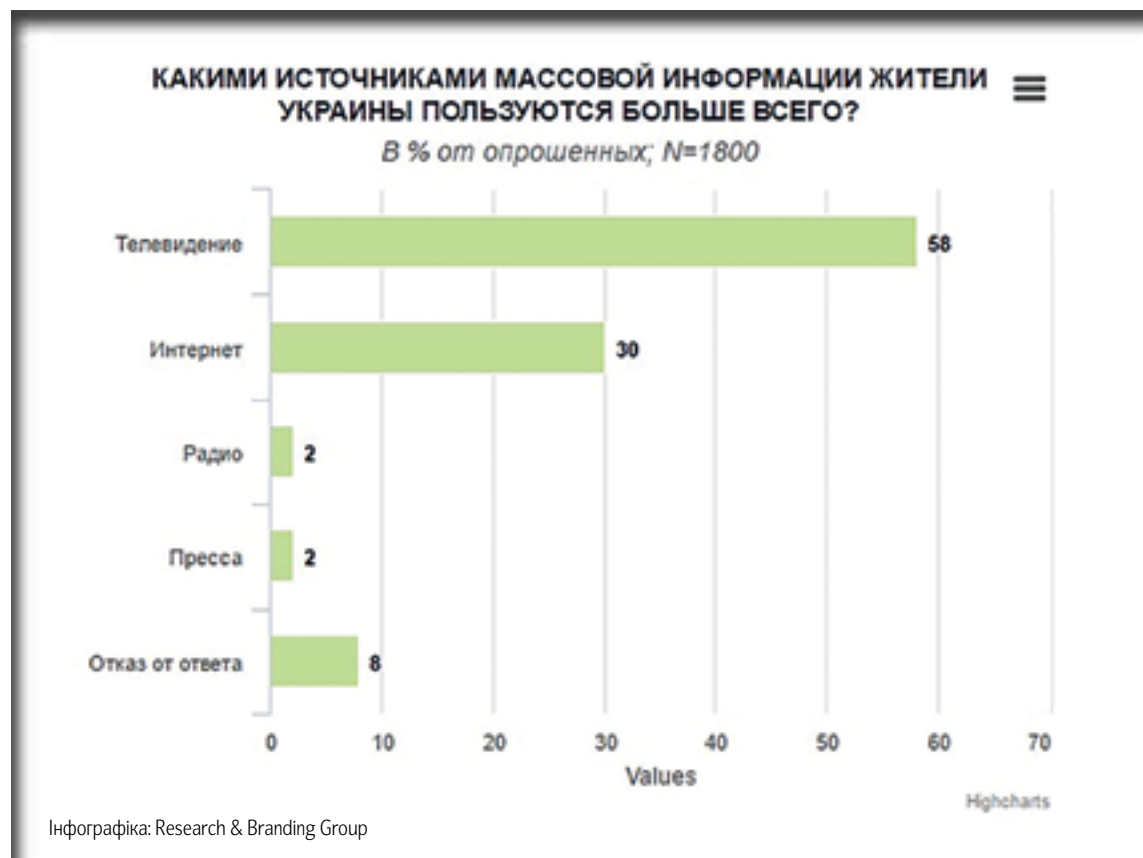

• Галина
Петренко

Згідно з опитуванням, проведеним компанією Research & Branding Group у лютому 2017 року, приблизно дев'ять із десяти дорослих жителів України більш-менш регулярно отримували новини за допомогою телебачення, а близько половини – через інтернет. Інші типи ЗМІ менш популярні.

● Таблица 1 [1].

Переваги, які українці надають окремим типам ЗМІ, певною мірою пов'язані з віком, рівнем освіти і сектором зайнятості. Так, згідно з аналізом компанії, найвищий рівень довіри до телебачення спостерігався серед осіб пенсійного віку, а найнижчий — серед молоді віком до 30 років. Інтернет, навпаки, найчастіше використовувався молоддю, а найрідше — літніми людьми. При цьому особи з найвищим рівнем освіти помітно рідше порівняно з тими, хто має нижчий освітній статус, використовували в ролі інформаційного каналу телебачення, але помітно частіше зверталися до інтернету.

Популярність типів ЗМІ тісно корелює з їхніми зборами на рекламному ринку. Так, за даними Всеукраїнської рекламної коаліції, у 2017 році лідером за рекламними зборами є телебачення, на другому місці — інтернет, на третьому — преса, на четвертому — радіо.

● Таблиця 2.

	Підсумок 2016 року, млн грн	Прогноз на 2017 рік, млн грн (прогноз складений у серпні 2017-го)	Відсоток зміни 2017 року до 2016 року
Телереклама, загалом	5 676	7 414	31 %
Пряма реклама	4 965	6 455	30 %
Спонсорство	711	960	35 %
Преса, загалом	1 150	1 349	17 %
Національна	680	816	20 %
Регіональна	190	219	15 %
Спеціалізована	280	314	12 %
Радіореklама, загалом	400	480	20 %
Національне радіо	290	348	20 %
Регіональне радіо	39	47	20 %
Спонсорство	71	85	20 %
Out-of-Home Media, загалом	1 240	1 766	42 %
Щитова зовнішня реклама	1 081	1 567	45 %
Транспортна реклама	77	96	25 %
Indoor-реklама (вкл. Indoor video)	82	103	25 %
Реклама в кінотеатрах	35	40	15 %
Інтернет-реklама	3 140	4 344	38 %
ЗАГАЛОМ МЕДІАРИНОК	11 641	15 393	32 %

ТЕЛЕБАЧЕННЯ

За даними Індустріального телевізійного комітету, в жовтні 2017 року до топ-десятки телеканалів за аудиторію 18–54, «50 тис.+» належали телеканали «1+1», «Україна», СТБ, ICTV, Новий канал, «Інтер», НТН, ТЕТ, К1 та «2+2». Усі вони – приватні та входять до складу кількох медіагруп, які належать українським власникам-олігархам: Ігорю Коломойському та Ігорю Суркісу («1+1», ТЕТ, «2+2»), Рінату Ахметову («Україна»), Віктору Пінчуку (СТБ, ICTV, Новий канал), Дмитру Фірташу, Сергію Львовичкіну та Валерію Хорошковському («Інтер», НТН, К1).

● Таблиця 3.

№	КАНАЛ	Вік 18–54, міста «50+»	
		rat %	shr %
1	«1+1»	1,46	10,64
2	«Україна»	1,46	10,60
3	СТБ	1,44	10,48
4	ICTV	1,21	8,77
5	Новий канал	0,94	6,83
6	«Інтер»	0,89	6,49
7	НТН	0,45	3,28
8	ТЕТ	0,43	3,14
9	К1	0,35	2,53
10	«2+2»	0,34	2,45

Водночас суспільний телеканал «UA: Перший», створений на базі колишньої державної телекомпанії на початку 2017 року, в жовтні був на 29-му місці за рейтингами. Така конфігурація ринку створює неабиякий виклик, оскільки в результаті комерційних переговорів із кабельними провайдерами всі найбільші приватні медіагрупи вирішили в 2018 році закодувати свій сигнал на супутнику. Існують побоювання, що це може зашкодити інформаційній безпеці держави, оскільки на супутнику залишаться мовити незакодовані російські телеканали з антиукраїнською пропагандою, тимчасом як решта українських телеканалів можуть не зуміти скласти їм конкуренцію за увагу тих українських споживачів супутникового телебачення, які не побажають платити за закодовані телеканали чи змінити тип прийому телевізійного сигналу.

Ще одна тенденція українського телеринку в 2017 році – запуск чи активізація діяльності інформаційних телеканалів, що пов'язано з підготовкою українського політикуму до виборів Президента і парламенту, призначених на 2019 рік. Наразі налічується чотирнадцять або цілком інформаційних телеканалів, або телеканалів зі значною часткою інформаційно-аналітичних і публіцистичних програм: 5 канал, «24», «Еспресо», «112 Україна», NewsOne, «Громадське», ZIK, «Соціальна країна», NewsNetwork, «ПравдаТУТ», УНІАН, Прямий канал, «Обоз TV» й АТР. І хоча їхня аудиторія значно менша за аудиторію великих каналів, її складають найбільш політизовані верстви населення, які можуть бути своєрідними лідерами думок у своїх групах впливу або ж «агентами впливу».

На противагу «Громадському» та АТР, інші канали досить виразно просувають ті чи інші інтереси політико-бізнесових груп. Також деякі з них хоча й не де-юре, але де-факто афілійовані з великими олігархічними медіагрупами (наприклад, канал «112 Україна» з групою «Інтер»). Медіавласність їхня часто непрозора (той же канал «112») або викликає сумніви (наприклад, NewsOne). Також особливістю саме нинішнього етапу в розвитку телебачення в Україні є те, що хоча практично всі приватні інформаційні канали є для їхніх власників інструментом у політичній та бізнесовій боротьбі, часто-густо їхня мета прихована не лише для глядачів, але навіть для експертів. Використовуються дуже тонкі маніпулятивні й політичні технології.

Відбувається хаотичне перегрупування сил перед виборами-2019, боротьба різних груп за вплив на медіа — тож іноді дуже важко зрозуміти, з якою метою саме до такої редакційної політики вдаються ті чи інші телеканали. А іноді трапляються карколомні зміни в редакційній політиці стосовно деяких осіб або питань. Наприклад, телеканал «Інтер» протягом принаймні двох останніх років буквально «мочив» керівника МВС Арсена Авакова та «Народний фронт». Аж раптом приблизно з 7 листопада не лише перестав згадувати про Авакова та критикувати його, а й видалив весь негатив проти міністра зі свого сайту.

Водночас поки що ані «Громадське», ані АТР не користуються великою увагою глядачів. Що до найбільших телеканалів, то між ними триває запекла боротьба за рейтинги, протягом якої з'являється чимало програм сумнівної художньої цінності, що потурають примітивним смакам глядачів: соціальні ток-шоу про секс, реаліті-шоу про бійки в родині тощо. Інший формат програм, які восени 2017 року одна за одною запускаються на багатьох телеканалах — політичні ток-шоу: нині їх налічується вже п'ять, зокрема три — запущені восени. Також стали дуже популярними політики-телеведучі, які коментують політичні події в країні.

Покращити стан із якістю розважальних телепрограм могла би самота співрегуляція медійного ринку. Проте телевізійники ідуть на неї дуже неохоче. Так, при Національній раді з питань телебачення і радіомовлення більше двох років діє робоча група, мета якої — напрацювати спільні редакційні правила щодо захисту неповнолітніх від шкідливого контенту та їхньої участі в телевізійному виробництві. До складу цієї групи входять, зокрема, психологи, представники всіх найбільших мовників та медійні громадські організації. Першим результатом роботи групи стало підписання наприкінці минулого року найбільшими телегрупами спільного акту узгодження «Захист дитини, яка зазнала сексуального насильства, при залученні до медіавиробництва». Після тривалих дискусій медіагрупи погодилися унеможливити ідентифікацію дітей — жертв сексуального насильства глядачами (не називати їхніх прізвищ, не показувати облич, не оприлюднювати назв населених пунктів тощо). Наразі триває робота над другим актом саморегуляції — про правила висвітлення суїциду; і його обговорення просувається вкрай повільно. Крім того, питання самота співрегулювання є одним із найпроблемніших при обговоренні законопроекту про аудіовізуальні медіасервіси, який наразі очікує на реєстрацію у Верховній Раді.

Щодо якості політичних ток-шоу та участі політиків у телепрограмах у ролі ведучих, то ситуацію могла би покращити запровадження прозорості фінансування ЗМІ.

ІНТЕРНЕТ

За даними Інтернет-асоціації України, у топ-десятьці сайтів в Україні немає жодного сайту ЗМІ: найпопулярнішими є сайти пошукових систем, соціальних мереж, користувацьких відеоплатформ, інтернет-магазинів та онлайн-банкінгу. Прикметно також, що рішення Ради національної безпеки і оборони «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» про блокування російських сервісів Mail.ru, «Яндекс», «Вконтакте» та «Однокласники», яке вступило в силу в травні 2017 року, скоротило українську аудиторію сайтів забло-

кованих сервісів, але не звело її до нуля. Так, у травні сайти всіх чотирьох сервісів в Україні були в топ-десятці за охопленням, тимчасом як у жовтні в топ-десятці лишилося тільки два з них (пошукова система «Яндекс» і соціальна мережа «Вконтакте»).

● Таблиця 4.

Топ-десятка сайтів: ранжування за середньодобовою часткою, жовтень 2017-го

Домени	Desktop		Mobile browser (Android)		Desktop+Mobile browser (Android)	
	СДЧ, %	Місячне охоплення, %	СДЧ, %	Місячне охоплення, %	СДЧ, %	Місячне охоплення, %
google	70%	78%	61%	14%	70%	87%
youtube.com	49%	70%	8%	6%	45%	74%
facebook.com	30%	50%	12%	7%	29%	55%
olx.ua	17%	49%	5%	5%	16%	53%
privatbank.ua	14%	47%	3%	3%	13%	50%
rozetka (.ua/.com.ua)	10%	43%	4%	4%	10%	47%
wikipedia.org	7%	39%	6%	5%	7%	43%
prom.ua	8%	37%	4%	4%	7%	41%
yandex	21%	39%	2%	1%	19%	40%
vkontakte(vk.com)	24%	37%	6%	3%	22%	39%

Таблиця 5.

Топ-десятка сайтів: ранжування за середньодобовою часткою, травень 2017-го

Домени	Desktop		Mobile browser (Android)		Desktop+Mobile browser (Android)	
	СДЧ, %	Місячне охоплення, %	СДЧ, %	Місячне охоплення, %	СДЧ, %	Місячне охоплення, %
google	63 %	72 %	57 %	12 %	63 %	80 %
youtube.com	47 %	66 %	3 %	3 %	43 %	68 %
vkontakte(vk.com)	45 %	62 %	22 %	8 %	43 %	68 %
yandex	37 %	57 %	5 %	4 %	34 %	60 %
odnoklassniki(ok.ru)	29 %	45 %	5 %	3 %	27 %	48 %
facebook.com	28 %	48 %	2 %	2 %	26 %	49 %
mail.ru	25 %	54 %	8 %	5 %	24 %	57 %
ukr.net	16 %	29 %	4 %	2 %	15 %	30 %
olx.ua	14 %	45 %	6 %	5 %	14 %	48 %
sinoptik.ua	14 %	30 %	8 %	3 %	13 %	32 %

Якщо ж говорити про найпопулярніші сайти суспільно-політичних ЗМІ, то чотири з десяти є сайтами телеканалів (tsn.ua, 24tv.ua, unian (.net/.info/.ua), 112.ua|112.international), а ще два входять до медіахолдингів, у складі яких є телеканали (obozrevatel.com, segodnya.ua).

● Таблиця 5.

№	РЕСУРС	Охоплення, вересень-2017	Охоплення, жовтень-2017
1	obozrevatel.com	22 %	22 %
2	segodnya.ua	18 %	21 %
3	tsn.ua	18 %	20 %
4	24tv.ua	16 %	20 %
5	rbc.ua	14 %	16 %
6	znaj.ua	10 %	13 %
7	strana.ua	11 %	12 %
8	unian (.net/.info/.ua)	10 %	11 %
9	112.ua 112.international	7 %	11 %
10	pravda.com.ua	12 %	11 %

Інтернет-ЗМІ в Україні не мають регулятора й на них розповсюджуються значно ліберальніші законодавчі вимоги, ніж на телебачення. Відповідно, саме в інтернеті, зокрема й на сайтах у доменній зоні .ua, можна знайти багато прокремлівських ресурсів та проросійської пропаганди. Ідеться, зокрема, про сьоме за популярністю серед суспільно-політичних ЗМІ видання — strana.ua. Воно з'явилося на початку 2016 року і швидко залучило аудиторію завдяки оперативності реагування на події та зрозумілій подачі складних тем. На жаль, видання неодноразово ловили на дуже тонких маніпуляціях, які навіюють аудиторії певну точку зору — завжди на користь Росії.

Дуже небезпечну проросійську інформаційну політику проводить і сайт vesti-ukr.com. Він належить газеті «Вести», яка почала виходити в 2013 році, має один із найбільших у країні накладів і дуже довго розповсюджувалася безкоштовно. Її власник — колишній міністр доходів та зборів України Олександр Клименко, якого Україна звинувачує, зокрема, в державній зраді та який після Революції гідності втік до Росії.

У регіонах теж можна знайти ЗМІ, які ведуть відверту антиукраїнську політику та вміло використовують мову ворожнечі. Один із таких прикладів — одеський сайт «Таймер». Чіткої схеми протидії таким інтернет-ЗМІ Україна досі не виробила. Із самого початку військової агресії Росії проти України великих зусиль щодо розвінчування фейків докладали громадські організації (зокрема, StopFake, VoxCheck, «Детектор медіа»). Роботу в цьому напрямку вже кілька років веде і створене 2014 року Міністерство інформаційної політики, яке, зокрема, опікується каналом іномовлення UA/TV.

Також при міністерстві з 2017 року постійно працюють робоча група та Експертна рада, які займаються питанням протидії російській пропаганді в інтернеті. Зокрема, вони склали список із сайтів, на яких міститься інформація з ознаками забороненої до розповсюдження нормами українського законодавства, та передали його до СБУ. Ідеться про сайти rusvesna.su, rusnext.ru, news-front.info, novorosinform.org, nahnews.org, antifashist.com, antimaydan.info, lug-info.com, novorossia.today, comitet.su novoross.info, freedom.kiev.ua, politnavigator.net, odnarodyna.org, zasssr.info, ruspravda.info, on-line.lg.ua, ruscrimea.ru, c-pravda.ru, 1tvcrimea.ru. На момент написання цього звіту вони не були заблоковані на території України.

Болючим питанням залишається й доступність українських ЗМІ у Криму та на окупованих територіях Донбасу. Попри намагання української влади забезпечити принаймні часткове їх покриття ефірним радіо і телебаченням, реальними джерелами інформації про Україну для тамтешніх жителів є супутникове телебачення й інтернет.

ПРЕСА

За даними «Комунікаційного альянсу», десять із десяти українських друкованих видань із найбільшими рекламними доходами за підсумками трьох кварталів 2017 року є гляцевими журналами. Топ-трійка видавничих домів із найбільшими рекламними доходами – «Burda Україна», Hearst Shkulev Ukraine та «Едіпрес Україна». Колись усі три були представництвами іноземних видавничих домів. Нині такими зали-

● Таблиця 6. [2]

Видання — основні випуски плюс регіональні й тематичні додатки, що виходять під тим самим брендом

Дані компанії «Комунікаційний альянс». Бюджети вказано у прайсових цінах без урахування знижок і націнок, реклами секторів «ЗМІ», «соціальна реклама» та «реклама і маркетинг», а також реклами видавничих домів і їхніх власних видань.

Видання* з найбільшими рекламними надходженнями			
Видання	Видавничий дім	Площа рекл. прояву відносно А4	Площа рекл. прояву відносно видання (у шпальтах)
Elle	Hearst Shkulev Ukraine	286	301
Vogue UA	Сьогодні мультимедіа	262	270
L'Officiel	Вавилон	152	145
Cosmopolitan	Hearst Shkulev Ukraine	174	188
Harper's Bazaar	Hearst Shkulev Ukraine	278	236
XXL. Мужской размер	Вавилон	97	96
Караван историй	Караван-медіа	138	135
VIVA!	Едіпрес Україна	236	218
Лиза	Burda Україна	188	210
Marie Claire	Burda Україна	257	267
Единственная	Едіпрес Україна	169	187
L'Officiel Hommes	Вавилон	88	85
Теленеделя	UMH	432	358
Новое время страны	Медіа-ДК	251	288
Отдохни	Burda Україна	149	166
Женский журнал для тех, кто хочет жить счастливо	Клуб ЖЖК	196	192
Фокус	Фокус медіа	217	238
Сегодня	Сьогодні мультимедіа	259	190
Добрые советы	Burda Україна	149	161
Деловая столица	Картель	201	118
Вокруг света	Картель	134	139
Твой Малыш	Едіпрес Україна	142	166
Добрые советы. Люблю готовить!	Burda Україна	113	175
Pink	Вавилон	138	171
Мой ребенок	Burda Україна	115	123
Бизнес	Бліц-інформ	154	163
Натали	Бліц-інформ	69	70
Київ Post	Паблік-медіа	178	117
Идеи вашего дома	Burda Україна	127	150
АвтоМир	Burda Україна	97	103

шилися тільки перші два: ще навесні 2016 року швейцарські власники «Едіпрес Україна» передали 75 % українському директору видавництва Інні Катющенко, залишивши за собою міноритарний пакет у 25 %. Восени того ж року власник російського холдингу Hearst Shkulev Media Віктор Шкульов заявляв, що був би не проти позбутися українського активу. Однак відтоді офіційної інформації про зміну власності в Hearst Shkulev Ukraine не було.

РАДІО

За даними Міжгалузевого індустріального об'єднання «Радіокомітет», у третьому кварталі 2017 року до топ-десятки радіостанцій належали чотири радіостанції групи «ТАВР Медіа» (основні власники – Віктор Пінчук та Микола Баграєв), чотири радіостанції холдингу UMN та по одній радіостанції з Business Radio Group (власники – Анатолій Євтухов та, за деякими даними, народний депутат Віталій Хомутиннік) і холдингу «Люкс» (основна власниця – дружина мера Львова Катерина Кіт-Садова).

● Таблица 7. [3]

Місце	Universe (12-65)			Відмінність AQH% порівняно з попередньою другою половиною 2017 (в процентних пунктах)	Відмінність AQH% порівняно з аналогічною третьою половиною 2016 (в процентних пунктах)	Відмінність AQH% за місцем радіостанції в порівнянні з попередньою 2-ю половиною 2017
	WQ 2017 03.07-01.10	WQ 2017 10.04-25.06	WQ 2016 20.05-25.09			
	AQH% (попередня назва гат%)	AQH% (попередня назва гат%)	AQH% (попередня назва гат%)			
1. УТ FM	1.12	1.15	1.02	-0.03	0.10	0
2. Радіо Пятница	0.77	0.79	0.68	0.07	0.09	0
3. Шансон	0.68	0.69	0.70	-0.01	-0.02	0
4. Люкс FM	0.67	0.67	0.71	0.00	-0.04	0
5. Радіо Рок	0.60	0.62	0.76	-0.02	-0.16	0
6. Радіо Рок 2	0.57	0.61	0.56	-0.04	0.02	0
7. Радіо FM	0.55	0.48	0.54	0.07	0.00	1
8. Люкс FM	0.49	0.52	0.54	-0.03	-0.06	-1
9. Рок FM	0.44	0.30	0.26	0.14	0.18	-3
10. Люкс FM	0.43	0.39	0.44	0.04	-0.01	-1

Головна подія 2017 року на радіоринку сталася в жовтні. Ідеться про відмову Національної ради з питань телебачення і радіомовлення продовжити шість ліцензій п'ятьом радіокомпаніям холдингу UMN та звернення до суду про анулювання загалом тридцяти ліцензій дванадцяти радіокомпаній цього ж холдингу на підставі непрозорості структури їхньої власності. Формальним власником навесні 2017 року було названо Дмитра Крікберга, але широко відомим є той факт, що реальний власник – оголошений у розшук олігарх Сергій Курченко.

Це був перший випадок, коли Нацрада скористалася наданою їй наприкінці 2015 року можливістю накладати таку сувору санкцію за непрозорість медіавласності. Згідно з новим законодавством, теле-, радіокомпанії і провайдери в 2017 році вже вдруге подали регулятору звіти про своїх власників. Практичне застосування норм щодо прозорості показало, що їх іще доцільно доопрацювати, додатково запровадивши прозорість фінансування медіа. Серед інших медіареформ, актуальних для 2018 року, – розбудова і контроль за належним фінансуванням новоутвореного Суспільного мовника, вимкнення аналогового телебачення та ухвалення законопроекту про аудіовізуальні медіасервіси.

ВИСНОВКИ

Отже, як можна побачити з цього опису українського медіаландшафту, проблеми з тим, щоби знайти майданчик для будь-якої, навіть найжорстокішої критики на адресу будь-якого політика, чиновника чи бізнесмена, в Україні немає. Іншими словами, в Україні немає проблем зі свободою слова. А от із чим є проблема, то це із залежністю багатьох медіа від інтересів своїх власників: олігархів або представників великого бізнесу, тісно пов'язаного з політиками. Олігархічна природа українського медіаринку веде до того, що у ЗМІ конкурують не різні ідеї та позиції, а суто меркантильні інтереси політично-бізнесових кланів. Справжня політична боротьба підміняється змаганням політичних гасел, популізму. Зрозуміти, що насправді відбувається в країні, за таких обставин дуже важко.

Замовних матеріалів, як свідчать моніторинги ГО «Детектор медіа», в українських медіа залишається дуже багато. Замовниками можуть бути не лише власники, а й ті, хто має гроші та можливість із ними домовитися. Додамо сюди хаос соцмереж, де емоції «диваних експертів» підживлюються свідомими діями професійних провокаторів — зокрема й російських. Наслідком є часто-густо дезорієнтована у просторі, часі й дійсності більшість населення країни.

Одним із очевидних виходів із цієї ситуації може бути повернення ЗМІ здатності заробляти, яку вони помітно втратили за останні чотири роки війни та економічних проблем. Цьому може, зокрема, сприяти відмова від ідеї заборонити рекламу окремих видів товарів (фармацевтичної чи політичної), вимкнення аналогового мовлення (бо наразі більшість телеканалів платять одночасно за доставку й аналогового, й цифрового сигналу), сприяння в тому, щоби кабельні провайдери почали сплачувати телеканалам справедливую ціну за контент, скасування ліцензування тих видів медійної діяльності, для існування яких не потрібен дефіцитний частотний ресурс, боротьба з інтернет-піратством, припинення розміщення реклами в піратському та іншому сумнівному контенті, стимулювання міжнародної співпраці у кіносеріальному виробництві (і ми зараз не маємо на увазі співпрацю з Росією), розвиток кінотеатральної мережі в невеликих містах тощо.

Утім, таке повернення ЗМІ здатності бути бізнесом є необхідною, але недостатньою умовою для того, щоб журналісти могли опиратися тиску цензури власників своїх медіа. Не менш важливо підвищувати професійну культуру як медіаменеджерів, так і самих журналістів, мотивувати не лише отримати зарплату чи просунути кар'єрними сходами, але й якісно виконати свою роботу. Перезавантаження професійних премій та органів співрегуляції й саморегуляції були би дуже в нагоді для підвищення якості роботи медіа. Не менш важливим є пошук консенсусу в медійній спільноті щодо ролі медіа в умовах війни. А також розвиток медіаграмотності читачів, слухачів та глядачів ЗМІ, включно із запровадженням обов'язкового навчального курсу з медіаграмотності в українських школах.

Зрештою хороша робота медіа підвищить довіру суспільства до них. Хоча це й тривалий шлях, але його треба почати долати. ■

ДОДАТКИ

[1] <http://detector.media/infospace/article/123866/2017-03-07-naibilsh-populyarnimi-sered-ukraintsiv-zmi-e-telebachennya-ta-internet-research-branding-group/>

[2] <http://detector.media/rinok/article/131637/2017-11-06-rinok-radio-ta-presi-pidsumki-trokh-kvartaliv-2017-roku/>

[3] <http://detector.media/rinok/article/131794/2017-11-10-zrostaе-kilkist-postiinih-koristuvachiv-internet-radio-radiokomitet/>

фото: Pixabay

МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА СВОБОДОЮ: ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Україна опинилася на передовій інформаційної війни, тримаючи оборону від потужного дезінформаційного пресингу з боку Російської Федерації. Виклики інформаційній безпеці, з якими стикнувся демократичний світ після 2014 року (як-от: фейкові новини, анти-демократична пропаганда через соціальні мережі та фейкові медіа, які розповсюджують ксенофобні та анти-західні повідомлення), в Україні є набагато гострішими.

Роман Шутов

НА ЛІНІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ФРОНТУ

Фактично війна Кремля проти України почалася з масованої пропагандистської атаки взимку 2013–2014 років. Російська медійна машина (російські телеканали, інтернет-видання, соціальні мережі, пов'язані з Кремлем українські медіа) на повну потужність працювала для дезінформування українських громадян стосовно подій на Майдані (відомих тепер як Революція гідності). Для мобілізації потенційних прихильників подальшої інтервенції культивувалися різні страхи і стереотипи. Зокрема, громадянам говорили про нацистів, які йдуть із Західної України вбивати російськомовний схід і південь України; про підступний Захід, який привів цих нацистів до влади в Києві й тепер нацьковує їх проти Росії. Це значною мірою зробило свій внесок у дестабілізацію ситуації на сході та півдні на початку 2014 року і створило сприятливі умови для подальшої військової інтервенції.

Протягом 2014–2016 років було прийнято низку урядових рішень, спрямованих на обмеження можливостей Кремля впливати на інформаційний простір українців та посилення інформаційної безпеки:

- 1 Заборонено трансляцію російських телеканалів, що містять пропагандистський контент. Ідеться про заборону їх трансляції в ефірі та через кабельні мережі: громадяни мають вільний доступ до них через супутник та інтернет. Перші канали були заборонені рішенням суду в березні 2014 року; тепер число заборонених російських телеканалів перевищило вісімдесят. При цьому Київ зробив усе, щоб дотриматися норм міжнародного законодавства, тож протести російської сторони не мали успіху.
- 2 Заборонено показ російських фільмів, виготовлених після 1 січня 2013 року, а також усіх російських фільмів, що містять елементи пропаганди. Ідеться про обмеження їх демонстрації по телебаченню та в кіно-театрах; люди можуть вільно дивитися ці фільми з будь-яких носіїв, а також онлайн.
- 3 Обмежено імпорт книгопродукції з Російської Федерації.
- 4 Створено Міністерство інформаційної політики – спеціальний урядовий орган, відповідальний, зокрема, за інформаційну безпеку.
- 5 Прийнято закон про прозорість медіавласності, який дозволив суспільству краще розуміти вплив проросійських бізнесових груп на медійний простір.
- 6 Розпочато низку важливих медійних реформ (зокрема, створення суспільного мовлення та роздержавлення преси), спрямованих на демократизацію медійного середовища та покращення доступу громадян до якісних, збалансованих новин.

« Розцінюємо підпал каналу, як вандалізм і наступ на демократію і свободу в Україні».

(Заява журналістів Inter Media Group, звинувачених у співпраці з сепаратистами ДНР.)

Не всі ці заходи виявились однаково ефективними. Проте в цілому вони частково обмежили доступ українців до російського пропагандистського контенту й усунули найбільш загрозливі речі з інформаційного простору. Проте соціологічні дослідження «Детектора медіа» та Київського міжнародного інституту соціології свідчать про те, що й через три роки після початку війни (і як мінімум два роки дії цих обмежень) частка громадян, що вірять російським тлумаченням реальності, залишається доволі високою (понад 30 %). Це пояснюється, зокрема, потужним інформаційним впливом Кремлівських проксі-серверів у середині самої України, на які жодні обмеження не поширюються.

Ці проксі-сервери є доволі потужними. В Україні існує фінансово-політична група, що була пов'язана з колишнім Президентом Віктором Януковичем (який нині переховується в Росії) й фактично залишається провідником російських інтересів. Ця група представлена в парламенті «Опозиційним блоком» (реінкарнована Партія регіонів Януковича), її представники контролюють потужні медіаресурси.

Уся вразливість українського уряду перед гібридними інформаційними загрозами вийшла на поверхню в серпні 2016 року, коли були оприлюднені свідчення про співпрацю телеканалу «Інтер» (він є одним із найпопулярніших в Україні) із сепаратистськими групами в Донецьку. Фактично ішлося про те, що канал отримував інструкції щодо висвітлення тих чи інших тем. Уряд виявив неспроможність вжити бодай якісь заходи; почалися численні протестні акції патріотично налаштованих активістів, які зрештою вилилися в провокацію з підпалом телеканалу. У підсумку «Інтер» узяв на себе роль жертви «антидемократичного режиму» і продовжує свою попередню політику.

Ситуація з «Інтером», а також численні інші випадки діяльності медійних і політичних агентів Кремля в Україні дали експертам підстави говорити про відсутність належного політичного інструментарію забезпечення інформаційної безпеки в умовах свободи слова.

ЗАТВЕРДЖЕНА ДОКТРИНА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Спроби розробити Доктрину інформаційної безпеки в Україні тривають уже понад 15 років, але це ніколи не було у пріоритетах державної політики. Війна й очевидність інформаційних загроз не дозволяли більше ігнорувати й відкладати це питання. Початок 2017 року відзначився важливою подією — затвердженням стратегічного документа з інформаційної безпеки.

Доктрину було затверджено рішенням Ради національної безпеки та оборони України 29 грудня 2016 року, а 25 лютого 2017 року її підписав Президент і вона вступила в силу.

«Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства (...) Метою Доктрини є уточнення засад формування та реалізації державної інформ-аційної політики, насамперед щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Російської Федерації в умовах розв'язаної нею гібридної війни».

(Доктрина інформаційної безпеки України, 2017.)

Прийняття Доктрини є однозначно кроком уперед у посиленні спроможності України чинити опір гібридним загрозам. Вона чітко визначає інтереси держави і громадянина в інформаційній сфері; цілі державної політики інформаційної безпеки; інструментарій, який застосовує держава для забезпечення інформаційної безпеки. Цим документом уряд ще раз декларував свою відданість демократичним цінностям; що він не перетинатиме червоної лінії, за якою починається обмеження свободи слова. У цілому **Доктрина відбила як послідовність України у ствердженні свободи слова, так і її пошук ефективних рішень для протидії дезінформації та пропаганді.**

Ще замало часу минуло, щоби зрозуміти, які наслідки для державної політики і свободи слова матиме прийняття Доктрини. Уже найближчим часом практика покаже, чи стане Доктрина основою для подальшого вдосконалення державної політики з інформаційної безпеки. Адже фундаментальні проблеми державного менеджменту в цій галузі не зникли: управлінський хаос; відсутність координації дій різних органів влади; відсутність у них належної спроможності й ресурсів і далі роблять державну систему забезпечення інформаційної безпеки вкрай неефективною. Тим часом низка положень (як-от можливе блокування веб-сайтів із небезпечним контентом або ідея «стратегічних наративів», які має виробляти й поширювати уряд) можуть на практиці набути недемократичних форм, якщо не буде належного громадського контролю.

Але в цілому Доктрина відкрила можливість для подальшого вибудовування державної системи інформаційної безпеки, що вкрай потрібно для України в умовах гібридної війни.

БЛОКУВАННЯ РОСІЙСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Формально йдеться про введення Україною нових санкцій проти Російської Федерації 28 квітня 2017 року. Серед 468 юридичних осіб, яких стосувалися нові обмеження, було згадано такі російські інтернет-сервіси: mail.ru і «Яндекс», соціальні мережі «Вконтакте» та Odnoklassniki.ru, а також антивірусні компанії «Лабораторія Касперського» та Dr.Web. На практиці це означало блокування доступу українських користувачів до цих веб-ресурсів.

Такий розвиток подій наразився на неоднозначну реакцію міжнародної та української спільноти. З одного боку, очевидною була роль

«Вежливые. Русские. Твои».

Такі зображення активно поширювалися соцмережами для легітимації вторгнення російських військ у Крим та Донбас навесні 2014 року.

російських соцмереж у поширення ненависті й легітимації насильства в 2014 році. Саме через соцмережі поширювалися відверті заклики вбивати українців та переслідувати проукраїнських активістів у Криму, Луганську, Одесі. З іншого боку, «Вконтакте» була найпопулярнішою соцмережею в Україні і щонайменше 12 млн громадян користувалися нею для повсякденної комунікації, споживання відео та музичного продукту, в освітніх цілях.

У цілому погоджуючись із тим, що Україна перебуває у специфічній ситуації й мусить чинити спротив інформаційній агресії, експерти називали таке рішення таким, що виходить за рамки демократичних вирішень проблем.

Проте ситуація із блокуванням соцмереж в Україні є яскравим прикладом того, що в інформаційну добу жодні обмеження не є повністю ефективними. Так, заборона «Вконтакте» знизила її щомісячне охоплення аудиторії із 68 % лише до 39% [2]. Це означає, що двоє з п'ятих інтернет-юзерів України продовжують користуватися мережею, використовуючи vpn-сервери та інші можливості.

В Україні блокування соцмереж обговорюється також в іншому контексті — це перший випадок заборони інтернет-ресурсів в обхід суду. І це має значення, оскільки паралельно триває ще одна дискусія — щодо можливого блокування веб-сайтів із небезпечним контентом.

Російська пропагандистська машина створила величезну кількість веб-сайтів дезінформаційного характеру. Розважальні та псевдонаукові, релігійні та конспірологічні, про «новоросію» чи про «русский мир» — усі вони є каналами поширення єдиного наративу серед російськомовних аудиторій. До цих сумнівних медіа додаються офіційні ЗМІ Росії та пропагандистські інституції «ЛНР» та «ДНР», що ведуть типову пропаганду військового часу з демонізації України та глорифікації своїх бійців. Усі ці сайти доступні і для українських громадян.

В українських безпекових колах це питання проблематизується вже від початку війни. Ставиться питання про виведення пропаганди за межі свободи слова й застосування блокувальних заходів із тим, щоб обмежити доступ дезінформаційних веб-ресурсів до української аудиторії.

Уперше про можливість блокування сайтів із небезпечним контентом було згадано у Стратегії кібербезпеки України в березні 2016 року. Доктрина інформаційної безпеки теж містила подібні положення.

У червні 2017-го Міністерство інформаційної політики оприлюднило перелік із двадцяти сайтів, які воно рекомендувало би до блокування. Але, по-перше, в експертного середовища виникли серйозні питання щодо критеріїв відбору цих ЗМІ; а по-друге, і це головне, — в країні ще не виробили алгоритму для подібного блокування. Тому ці наміри досі залишилися на папері.

«Russian social networks VKontakte and Odnoklassniki were blocked in May 2017, inhibiting the potential for mobilization using these popular platforms».

(Freedom House, Freedom on the Net 2017 [1])

Правозахисники та медійні watchdogs наполягають на тому, що не може бути блокування сайтів без рішення суду. Міністр інформаційної політики Юрій Стець переконував [3], що жоден веб-сайт не буде заборонено без судового рішення чи в обхід українського законодавства. Проте невдовзі з'явилися тривожні ознаки: у Верховній Раді вже з'явилися законопроекти, які передбачали доволі жорсткі й позасудові інструменти контролю за інтернетом, а відтак викликали серйозні занепокоєння [4] в частині медійного й експертного середовища.

Це відбувається на тлі перших кримінальних рішень через блогерську діяльність. Ідеться про декілька випадків засудження інтернет-юзерів (як правило, на умовні терміни до 3,5 років) за посягання на територіальну цілісність України в мережі. Все це дало привід міжнародним організаціям (зокрема, Freedom House) говорити про додаткові загрози свободі слова в інтернеті в Україні.

Усі ці тенденції, взяті разом, виглядають доволі загрозливо. Зрозуміло, що уряд шукає способи мінімізувати безпекові ризики в мережі. Також очевидно, що на світовому рівні ще немає демократичних пропозицій щодо ефективної боротьби з інформаційними загрозами, і Україна тут змушена виступати піонером і йти по топкому ґрунту.

ВИСНОВКИ

Хай там як, а український уряд ще не переступив червоної лінії, за якою закінчується безпека й починається обмеження демократичних свобод. Проте великий ризик недалекоглядних і радикальних рішень може закласти міни під свободу слова в Україні на подальшу перспективу: не можна допустити створення інструментів, які можуть бути потенційно спрямовані проти інакомислення всередині самої країни. Ба більше: в умовах нестабільності демократії в Україні є великий ризик авторитарного відкату. Навіть якщо чинний уряд не наважиться на «закручування гайок», ці інструменти можуть бути використані. ■

ДОДАТКИ

[1] <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2017/ukraine>

[2] <http://detector.media/withoutsection/article/131791/2017-11-10-polgoda-sanktsii-protiv-rossiiskikh-saitov-chto-izmenilos/>

[3] <http://detector.media/infospace/article/123734/2017-03-02-yurii-stets-antiukrainski-saiti-mae-zakrivati-sud-za-rezultatami-monitoringu-mipu-ta-analizu-sbu-i-ekspertnoi-radi/>

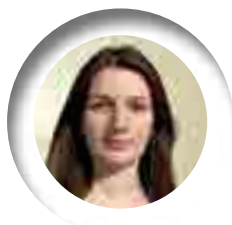
[4] <http://detector.media/infospace/article/127933/2017-07-13-zakonoproekti-6676-i-6688-stavlyat-pid-zagrozu-vilnii-rozvitok-internetu-v-ukraini-zayava-mediinikh-go/>

Впродовж 2017-го, третього року впровадження медіареформ в Україні спостерігаємо значні досягнення в створенні Суспільного мовлення, продовження реформування державних і комунальних друкованих ЗМІ, деякі зрушення у бік реформування законодавства про аудіовізуальні медіапослуги.

фото: Pixabay

МЕДІАРЕФОРМИ В УКРАЇНІ 2017 РОКУ: АМПЛІТУДА КОЛИВАНЬ

Євгенія
Олійник

Одним із базових документів для реалізації реформ та впровадження змін до медійного законодавства України є Стратегія розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів [2]. Документ затверджений 27 січня 2016 року членами Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформаційної політики. Проте плану реалізації стратегії досі не існує. Відповідно, аналізувати та розмірковувати над станом виконання можемо лише загалом, а не за конкретними заходами, періодами, відповідальними органами. Стратегія визначає комплексні кроки наближення українського законодавства до європейських стандартів, водночас є ширшою, ніж вимоги Угоди про Асоціацію. Вимоги Угоди передбачають поступове приведення законодавства України у відповідність до Директиви про аудіовізуальні медіа послуги (Додаток XXXVII Розділу 5 Глави 15) [17].

Реалізація Стратегії передбачає прийняття змін до Конституції України, розробку та прийняття нових, або внесення змін до чинних Законів України, що стосуються таких напрямів, як прозорість медіавласності та фінансової діяльності ЗМІ, забезпечення конкуренції на медійних

ринках, реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ, суспільне мовлення, мовлення громад, іномовлення, реєстрація преси та інформаційних агентств, реклама, висвітлення діяльності органів влади у ЗМІ, державна підтримка ЗМІ, підтримка саморегулювання та співрегулювання ЗМІ, державна політика (стимулювання медіаграмотності та інше), аудіовізуальні медіапослуги, свобода вираження поглядів в інтернеті, захист дітей, ЗМІ та вибори.

СУСПІЛЬНЕ МОВЛЕННЯ

Передісторія.

Актуальність та вкрай важливе значення реформи для суспільства зумовлені олігархізацією, а отже й залежністю від власників (однобічне подання інформації та порушення інших журналістських стандартів) більшості національних ЗМІ в Україні. Крім «олігархічних» ЗМІ, існувала Державна телерадіокомпанія, яка була представлена на національному рівні та в усіх регіонах України. На всіх рівнях компанія виконувала роль рупора влади. Її слід було реформувати ще із здобуттям Україною незалежності, але інтереси суспільства вийшли на перший план лише після Революції Гідності. Було прийнято рішення про реформування державної телерадіокомпанії на Суспільне мовлення, покликане стати взірцем для комерційних медіа. Особливо в умовах війни, зокрема інформаційної, суспільне телебачення і радіомовлення повинно сприяти інформуванню населення про суспільно-політичні події, реформи тощо відповідно до журналістських стандартів та запиту аудиторії.

7 квітня 2015 року нове графічне оформлення каналу було представлено на презентації Суспільного мовника (Національна суспільна телерадіокомпанія України Public Broadcasting company of Ukraine – НСТУ – РБСУ) та в прямому ефірі каналу. Було презентовано як логотип Суспільного мовника України: «UA: Суспільне мовлення», так і його першого каналу: «UA: Перший» [10].

Позитивні зрушення в контенті зафіксовані в моніторингах ГО «Детектор медіа» впродовж 2014-2016 рр. [1]. Зокрема:

- змінилися підходи у відносинах із владою: попри інерційне бажання представників влади чи політичних сил упливати на контент «UA: Першого», журналістам телеканалу вдається витримувати дистанцію і залишатися відносно нейтральними у висвітленні суспільно-політичних новин;
- тут відмовилися від розміщення замовних матеріалів політичного чи комерційного характеру (джинси);
- кількість замовчаних тем щороку зменшувалася, у 2016 році телеканал представляв фактично повну новинну картину дня;
- проте в новинах експерти фіксують так званий «паркет» (некритичне висвітлення діяльності Президента, прем'єр-міністра чи інших високопосадовців);
- покращилася ситуація із дотриманням стандартів, проте критичним залишається недотримання стандарту повноти інформації (у більшості випадків це брак деталізації та фактів про ту чи іншу подію) та стандарту достовірності (велика кількість розмитих або надто узагальнених посилань на джерела інформації);
- телеканал загалом усе ще демонструє недостатню якість інформаційного контенту.

Серед цілей на 2017 рік були такі:

- 1 Оновлене інформаційне та суспільно-політичне мовлення має встановити в українському медійному просторі стандарт якості, надійності та неупередженості інформування суспільства про події в Україні та світі.

- 2 Розробити концепцію просування єдиного бренду українського суспільного мовлення в радійному та телевізійному медіапросторі.
- 3 Почати реформування контенту: критичний перегляд і оновлення концепцій мовлення національних та регіональних телеканалів, розробка концепції з тематики національних меншин, концепції дитячого та молодіжного мовлення.
- 4 Почати реформувати штатну структуру та фонди [9].

Відповідальні органи влади.

Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, Державний комітет з питань телебачення і радіомовлення, Міністерство фінансів.

Зміст реформи.

Створення незалежного Суспільного медіа в Україні задля:

- задоволення інформаційних та культурних потреб суспільства,
- залучення громадян до обговорення та вирішення найважливіших соціально-політичних питань,
- забезпечення національного діалогу, сприяння формуванню громадянського суспільства, забезпечення права кожного на свободу думки і слова, на отримання повної, достовірної та оперативної інформації,
- відкритого і вільного обговорення суспільних питань [16].

Що зроблено у 2017 році?

Рік розпочався визначною подією в процесі створення Суспільного мовника, а саме – реєстрацією мовника як юридичної особи (Національної суспільної телерадіокомпанії України) і припиненням юридичної особи державної Національної телекомпанії України (19 січня 2017 року). Це означає, що було реформовано державних телерадіомовників і перетворено їх на суспільного мовника. Оскільки НСТУ створено на базі низки державних телерадіокомпаній (центральної та регіональних), станом на момент підготовки звіту до ПАТ НСТУ входять центральні телеканали «UA: Перший» та «UA: Культура», 26 регіональних філій, радіоканали «Українське радіо», «Промінь» та «Культура». Державне підприємство «Студія «Укртелефільм» теж має бути перетворено на публічне акціонерне товариство і приєднано до НСТУ.

Органами управління Національної суспільної телерадіокомпанії України [15] є **наглядова рада, правління, ревізійна комісія**. Із дня реєстрації НСТУ вступила у свої повноваження Наглядова рада, члени якої обрали з-поміж себе голову, заступника і секретаря. Досягненням є склад Наглядової ради, представлений більшістю громадських об'єднань, а не політичних (вісім представників делеговані парламентськими фракціями і групами, дев'ять – обрані громадськими організаціями). Це є однією з передумов незалежності Суспільного мовника. За результатами конкурсу (оголошеного Наглядовою радою) обрано голову правління ПАТ НСТУ Зураба Аласанію 10 квітня 2017 року. Аласанія стояв біля витоків реформи і його перемога – це ще один успіх на шляху до формування незалежного мовника. Третій орган управління – редакційну раду – обрано в листопаді 2017 р. Редакційна рада найближчим часом почне розробляти редакційний статут.

До кінця року правління розробляє бачення **реформування контенту** мовника. Для цього формує концепції мовлення загальнонаціональних та регіональних каналів. На початку 2018 року можна буде робити перші висновки щодо змісту концепцій, а відтак очікувати змін у контенті. Також Зураб Аласанія разом зі своєю командою розпочав реформува-

«Ця структура стабілізувала ситуацію, утворила всі менеджерські зв'язки, побудувала зрозумілу модель управління, принаймні в Центральній дирекції. ...Також у нас з'явився Директорат. Це дорадчий орган при виконавчому директорі, він буде більш вертикальним, ніж Рада генпродюсерів.» – виконавчий директор, Олександр Лієв [8].

ОПТИМІЗАЦІЯ НСТУ

28 грудня 2017 р. - 2 квітня 2018 р.

УЛ:

Штат НСТУ

1 січня 2017 р. 7056 чол

2 квітня 2018 р. 4087 чол

Бюджет 2018

заплановано 1,535 млрд грн

виділено 776,6 млн грн

СКОРОЧУЮТЬСЯ (у %):

НОВА СТРУКТУРА ФІЛІЙ

76-96 працівників

25

Служба новин

15

Технічна служба

27

Служба контенту

9

Адміністративна служба

КОМПЛЕКС ЗАХОДІВ ЩОДО ПОМ'ЯКШЕННЯ УМОВ СКОРОЧЕННЯ

1

Протягом лютого-березня 2018 року працівникам, які отримали письмове попередження про скорочення, нададуть один на тиждень додатковий оплачуваний вихідний для пошуку роботи;

2

Працівникам, котрі звільняються за угодою сторін у період з 1 по 28 лютого, здійснять виплату двох посадових окладів при звільненні;

3

За сприяння Ради Європи протягом лютого-березня 2018 року відбудуться щонайменше три ярмарки вакансій у регіонах, де вивільняється найбільша кількість працівників;

4

До 1 квітня працівникам щоденно надаватиме консультацію представник Профкому первинної профспілкової організації ПАТ «НСТУ», для цього такий представник звільняється від основної роботи зі збереженням заробітної платні;

5

Працюватиме «гаряча лінія» для надання юридичних консультацій працівникам;

6

Працівникам, які отримали письмове попередження про скорочення, запропонують усі наявні у ПАТ «НСТУ» (центральної дирекції та філіях) вакантні посади;

7

Представників профспілкових організацій залучать до складу комісій з визначення переважного права на залишення на роботі працівників, що підлягають переведенню/звільненню та попередженню про майбутнє звільнення з роботи.

ти структуру, яка залишилась від державного мовлення. Уже впродовж вересня – листопада в ПАТ НСТУ впроваджено нову (поки тимчасову) структуру управління, відповідно до якої створено центральну дирекцію НСТУ, раду генеральних продюсерів, директорат, творчі об'єднання.

Складнощі та особливості створення Суспільного мовника пов'язані з тим, що телерадіокомпанія утворюється не з «нуля», а на базі державної телерадіокомпанії (про що згадано вище), а це тягне за собою громіздку структуру, «роздуті» штати та застарілу матеріально-технічну базу. Іншою перепорою на шляху до реформування мовника є не достатня комунікація перебігу реформи та кінцевих цілей серед регіональних філій, що зумовлює фрагментарне розуміння перехідного періоду працівниками.

«Основну структуру маємо затвердити до кінця року. Ми будемо робити зміни покроково: структури будуть на цей рік, на 2018-й рік, потім на 2019-й. Щоб люди не сприймали це як руйнування, як вони пишуть, і не боялися цього. До кінця року, як і було закладено в нашому положенні, ми представимо Наглядовій раді детальні концепції всіх напрямів розвитку, в тому числі організаційну структуру. Через чотири роки має залишитися 3883 людини (з 7000. – Ред)» — каже Зураб Аласанія, голова правління ПАТ «НСТУ» [3].

«**Регіональне мовлення — наш наступний крок... Контент, який виробляють філії, повинен бути якісним, відповідати стандартам, і відповідати, в першу чергу, головним завданням регіонального мовлення. Ми весь час пам'ятаємо, що нам потрібно ефективно витратити кошти, бо це гроші українських громадян, хоча тепер і опосередковано через податки**» — розповідає програмна директорка ПАТ «НСТУ» Дарія Юровська

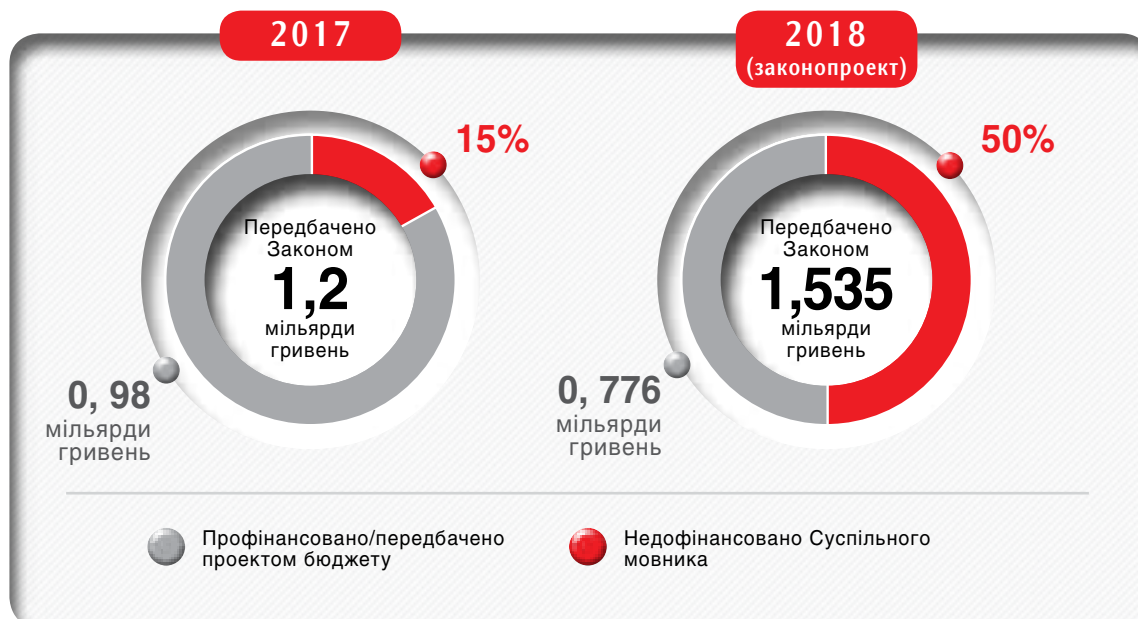
Ще однією перешкодою на шляху впровадження реформи стало **фінансування**. Обсяги бюджетного фінансування Національної суспільної телерадіокомпанії України гарантуються законом про суспільне мовлення: вони мають становити не менше 0,2% видатків загального фонду держбюджету за попередній рік. Проте у 2017 році Суспільний мовник профінансовано з держбюджету на 75 % від передбаченої суми, а наступного – у проект бюджету закладено лише 50% від суми, яка мала б бути за законом [6].

Таким чином, під час створення Суспільного мовника Стратегію розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів виконано в більшості завдань.

Плани на 2018 рік:

У Суспільного мовника триватиме активна фаза реформування. Концепції мовлення, розроблені до кінця 2017 року, мають почати впроваджуватися. Сподіваємося, що вже в другій половині 2018-го аудиторія помітить перші суттєві оновлення в контенті.

Триватимуть і структурні зміни. В результаті об'єднання адміністративного персоналу в регіональні хаби прогнозується скорочення до 2000 осіб.

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ТА КОМУНАЛЬНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Передісторія.

Як і у випадку з держтелерадіокомпанією, в Україні досі існують ЗМІ, засновані державними чи місцевими органами влади. Виглядають ці ЗМІ як і 25 років тому, публікують релізи влади, написані канцелярською мовою і з величезною кількістю похвали керівників і чиновників. Такі ЗМІ не можуть бути прибутковими та популярними серед аудиторії. Якщо ж їх купують, то задля ознайомлення з приватними оголошеннями в тих населених пунктах, де є проблеми з доступом до інтернету, або ж коли йдеться про категорії населення, які інтернетом не користуються.

Ухвалений у листопаді 2015 року Закон про реформування друкованих засобів масової інформації вступив у силу 1 січня 2016 року. Законом передбачено роздержавити друковані засоби масової інформації. Упродовж 2016 року було заплановано провести перший етап реформування друкованих ЗМІ. Проте не вдалося досягнути поставленої мети через те, що Кабінет міністрів затвердив перелік ЗМІ, які реформуються на першому етапі, 23 листопада [11] (замість липня). Відповідно, за місяць до кінця 2016 року дуже важко було здійснити реформування запланованих 244 ЗМІ, а встигли реформувати лише 23 медіа.

Однак це не єдина перепона на шляху до успішного початку реформування. Ідеться про опір із боку органів місцевого самоврядування, які виявляли значний інтерес до майна і приміщень редакцій. Водночас органи влади, які є засновниками друкованих видань, не хочуть втрачати напрацьовані канали поширення інформації про свою діяльність та важелі тиску на редакторів.

Цілі у 2017 році:

- завершити роздержавлення видань, які виявили бажання взяти участь у першому етапі реформи;
- удосконалити законодавство щодо фінансування реформованих видань та їх організаційно-правової форми;
- забезпечити вчасне виконання другого етапу реформи – роздержавлення решти державних та комунальних видань [7].

Відповідальні органи влади:

Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, Державний комітет з питань телебачення і радіомовлення, органи – засновники друкованих видань.

Зміст реформи.

В основу реформи покладено ідею, що державні та інші органи публічної влади не повинні володіти чи контролювати засоби масової інформації, оскільки це суперечить демократичності самої держави. ЗМІ не можуть використовуватися державою для контролю інформації та маніпулювання громадською думкою, а мають бути вільними від владного впливу, щоб виконувати свою наглядову функцію в суспільстві. Державна чи комунальна власність на ЗМІ є формою цензури, вона викривляє ринкові умови через надання невиправданих переваг (Стратегія розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів).

Що зроблено?

У загальному переліку ЗМІ, які має бути реформовано, міститься 690 видань, із них 612 – заснованих органами місцевого самоврядування, 78 – органами державної влади.

На момент підготовки звіту 126 видань перетворилися з комунальних підприємств на господарські товариства, а 117 видань до кінця 2017

року можуть завершити процес реформування (за даними моніторингу обласних організацій Національної спілки журналістів України). Найгірша ситуація в Київській області: досі не реформовано жодного регіонального видання, а серед перших у процесі реформи – Вінницька, Запорізька, Тернопільська.

У тринадцяти із 24 областей України є випадки, коли засновники (органи місцевого самоврядування) не прийняли рішення про вихід зі складу співзасновників регіональних ЗМІ. Загалом станом на 1 жовтня 2017 року зафіксовано 26 таких випадків. Деякі з них вирішуються в судовому порядку. В частині цих випадків причиною є майно, яке співзасновники не бажають віддавати у власність редакцій. У деяких областях є випадки незаконного звільнення редакторів, хоча це не так поширено, як невихід із співзасновників. У п'яти областях зафіксовано вісім випадків, коли трудові колективи не прийняли рішення про роздержавлення.

Для подолання перепон, виявлених на першому етапі реформування, розроблено законопроект №6560 [13], яким пропонується, серед іншого, встановити відповідальність органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування за неприйняття рішення про реформування та про спосіб реформування; заборону розірвання трудового договору з керівником редакції з ініціативи власника або уповноваженого органу – без згоди трудового колективу. Проект був зареєстрований у парламенті і вже підтримано шістьма комітетами, серед яких Комітетом з питань свободи слова та інформаційної політики, Комітет з питань європейської інтеграції та інші.

Під час слухань «Реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ, досвід, перешкоди, рішення» директор Української асоціації медіа-бізнесу Олексій Погорєлов наголосив про відсутність чіткого алгоритму дій реєстраторів у разі, якщо немає рішення органу влади про реформування: *«Реєстратори в регіонах не знають, що їм робити, якщо немає рішення органу влади. Тому ми прописали зміни до закону, які покроково мають вирішувати ці проблеми. Зокрема, якщо орган самоврядування не проголосував до певної дати, то автоматично буде діяти рішення трудового колективу»*.

Що ускладнює перебіг реформи?

Крім уже згаданого небажання засновників відпускати газети, процес реформування ускладнює ще одна потреба друкованих ЗМІ – це юридичний супровід: більшість редакцій потребують консультації юриста на шляху до самостійності.

Ризиком залишається те, що комунальні ЗМІ не зможуть переорієнтуватися на забезпечення діяльності власними силами (надання послуг, реклами, залучення донорського фінансування тощо), а звернуться до легкого шляху – укладання угод із органами місцевого самоврядування на висвітлення їхньої діяльності на платній основі. Актуальним для друкованих видань залишається пошук нового читача і завоювання довіри аудиторії, щоби їх перестали ідентифікувати з органами місцевої влади. Це можливо після роботи над дизайном, адже більшість з них виглядають не сучасними. Крім цього виданням важливо вивчити свою аудиторію, щоб задовільнити її запити. Адже досі, отримуючи фінансування від органів влади, газети не мали необхідності орієнтуватись на аудиторію, а отже й вивчати її запити.

Щоб заохочувати й підтримувати роздержавлені ЗМІ, впродовж 2018 року планується передбачити в державному бюджеті кошти. Таке рішення убезпечить редакції від припинення діяльності і зможе виграти час на переорієнтацію. Однак є ризик, що реформовані ЗМІ не працюватимуть активно над контентом, дизайном, вивченням потреб аудиторії тощо, що могло би наблизити їх до конкурентоспроможності і пришвидшило б незалежність редакції.

Плани на 2018 рік.

До кінця 2018 року реформування друкованих ЗМІ має завершитися.

За оптимістичного розвитку подій це означає, що до кінця 2017 року буде реформовано 117 видань. Тож на 2018 рік залишатиметься реформувати 573 видань.

На першому етапі ЗМІ потребуватимуть юридичного супроводу. Одразу після вирішення формальних процедур потрібно буде реформуватися організаційно, фінансово, а в першу чергу – концептуально, тобто оновлювати контент відповідно до запитів аудиторії, візуальне оформлення тощо.

З огляду на затягування першого етапу, від парламентських джерел до громадськості надходить інформація про можливі зміни до закону про реформування друкованих ЗМІ та продовження другого етапу щонайменше ще на один рік – 2019-й.

НА ШЛЯХУ ДО ЗАКОНУ ПРО АУДІОВІЗУАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Передісторія.

Законодавство України про телебачення і радіомовлення застаріле й має бути приведене у відповідність до Директиви ЄС щодо аудіовізуальних медіа послуг. На це в Україні є два роки з моменту завершення ратифікації угоди (завершилася в Нідерландах 1 червня 2017 року). Для цього слід ухвалити новий Закон «Про аудіовізуальні послуги», який замінить собою закони «Про телебачення і радіомовлення», «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» та інші.

Драфт законопроекту про аудіовізуальні послуги було представлено Громадській раді при Комітеті з питань свободи слова та інформаційної політики на початку лютого 2016 року. Він викликав чимало пропозицій та заперечень з боку гравців медіаринку.

На початку жовтня 2016 року голова комітету Верховної ради України з питань свободи слова та інформаційної політики Вікторія Сюмар [5] пояснила, чому затримується реєстрація законопроекту про аудіовізуальні послуги: «Наразі ми виписуємо норми про сучасні аудіовізуальні майданчики як інновації в законодавстві. Тому це потребує певного часу, оскільки йдеться про низку нових категорій».

У грудні 2016 року Анна Камуз – помічниця-консультантка голови комітету Вікторії Сюмар, розповіла про процес підготовки законопроекту:

«... Ми вирішили розбити всі наші медійні ініціативи на блоки і спробувати робити тест-драйв законопроектів. Ми хочемо поблоково їх приймати і дивитися, чи працюють вони, чи ні. ... Закон про аудіовізуальні медіапослуги може мати колосальний спротив у залі парламенту. Щоб не провалити його, нам треба мати 100-відсоткову впевненість, що ініціатива буде підтримана» [4].

Наприклад, робота комітету над законами про прозорість медіавласності (ухвалено минулого року), про квоти на європейський продукт, про квоти на україномовні пісні на радіо, про штрафи Національної ради з питань телебачення і радіомовлення (ухвалені минулого року), роботу над законопроектами про мовлення громад (нині над ним працює робоча група), про мову ведення передач (уже зареєстрований) і про саморегулювання чи співрегулювання (ідея Вікторії Сюмар).

Цілі у 2017 році.

Очікувалось, що впродовж року буде розроблено та винесено на розгляд Верховної ради проект Закону про аудіовізуальні послуги. Натомість Комітет Верховної ради України з питань свободи слова та інформаційної політики обрав шлях розробки окремих проектів Законів та адвокатування їх у парламенті.

Відповідальні органи влади: Верховна Рада, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

Зміст реформи. Дія нового закону має поширюватися на надання аудіовізуальних послуг для населення шляхом традиційного мовлення або послуг на замовлення, на розповсюдження програм без здійснення редакційного контролю, а також на державне управління, регулювання та нагляд у сфері аудіовізуальних послуг.

Згідно зі Стратегії розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів новий Закон повинен бути спрямований на:

- оновлення положень Закону про телебачення і радіомовлення з урахуванням технічного розвитку та появи нових аудіовізуальних медіа послуг;
- спрощення регулювання та скасування необґрунтованих адміністративних бар'єрів, вилучення із закону зайвих технічних деталей;
- забезпечення чіткості та передбачуваності законодавчого регулювання, насамперед у частині обмежень діяльності у цій сфері (ліцензування, вимоги до контенту, нагляд, санкції тощо);
- забезпечення гарантій незалежності та ефективних і прозорих механізмів діяльності державного регулятора у сфері аудіовізуальних медіапослуг;
- узгодження з європейськими стандартами (зокрема, Європейською конвенцією про права людини і практикою Європейського суду з прав людини, Європейською конвенцією про транскордонне телебачення, Директивою ЄС щодо аудіовізуальних медіапослуг, Директивою ЄС щодо електронних комунікацій, документами Комітету Міністрів та Парламентської Асамблеї Ради Європи, рекомендаціями України експертів Ради Європи).

Що зроблено впродовж 2017 року?

Минув рік, відколи був готовий драфт законопроекту про аудіовізуальні послуги. На початку 2017 року вирішили формалізувати створення робочої групи з підготовки законопроекту. У робочій групі беруть участь народні депутати, представники Нацради з питань телебачення і радіомовлення, Держкомтелерадіо, медіагруп, індустріальних об'єднань, медійних громадських організацій та зацікавлені фахівці.

Передбачалося, що робоча група спиратиметься на розробки комітету і громадської ради при ньому. До законопроекту планували додати внесені парламентом за останній рік зміни до закону «Про телебачення і радіомовлення» (наприклад, про склад універсальної програмної послуги, про штрафи Нацради, про квоти на радіо), а також пропозиції Національної ради з питань телебачення і радіомовлення щодо змін у частині прозорості медіавласності. *«Ми не будемо відступати від прозорості ні на крок – навпаки будемо посилювати»*, – повідомила Вікторія Сюмар позицію членів Комітету свободи слова. Також планувалося, що робоча група напише кілька нових розділів до законопроекту (наприклад, про співрегулювання, про новітні медіапослуги в інтернеті тощо) [12].

Водночас успіхом було те, що в липні 2017 року зареєстровано проект Закону зі змінами до Закону «Про телебачення і радіомовлення» щодо вдосконалення механізмів забезпечення прозорості власності аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації [14].

Законопроектом пропонується:

- нормативно уточнити визначення окремих суб'єктів, які можуть здійснювати вирішальний чи значний вплив на управління або діяльність юридичної особи, бути її ключовим учасником;
- уточнити положення чинного законодавства з метою дотримання вимог щодо прозорості структури власності; зокрема процедуру перевірки Національною радою поданої інформації про структуру власності, випадки, за яких структура власності може бути визнана непрозорою тощо;

- встановити строк подачі інформації про структуру власності щороку до 20 січня;

- посилити відповідальність ліцензіата за неусунення встановлених Національною радою порушень вимог щодо прозорості структури власності та/або неподання запитуваною Національною радою інформації при дослідженні питання дотримання вимог щодо прозорості структури власності тощо.

Таким чином, при підготовці закону про аудіовізуальні послуги постала проблема узгодженості інтересів ключових стейкхолдерів: регулятора та галузі. Основні спірні питання стосуються повноважень Нацради з питань телебачення і радіомовлення, прозорості медіавласності та переходу на цифрове телебачення. Представники індустрії вважають, що повноваження регулятора потрібно зменшити, але серед них також немає єдиної позиції.

Плани на 2018 рік.

Реєстрація та розгляд законопроекту про аудіовізуальні послуги залишається ключовим завданням для профільного парламентського комітету. Законодавцю варто відійти від нездійсненої наразі ідеї збалансувати інтереси всіх стейкхолдерів, оскільки інтереси індустрії кардинально суперечать інтересам громадськості та державного регулятора, а в самій індустрії немає єдиної позиції щодо деяких принципових питань нового закону. Закон про аудіовізуальні послуги не має бути предметом політичного торгу держави та олігархізованого медіаринку.

ВИСНОВКИ

2017-й став роком, коли впровадження важливих реформ у медіасфері триває, а надія українців на зміни в інформаційному просторі зміцнюється. Зроблено чимало, але ще більше залишається на 2018-й і подальші роки. На нинішньому етапі реформування громадськості, медіаекспертам, міжнародній спільноті важливо пильно стежити за перебігом реформування, контролювати кожен етап та докладати зусиль, щоб структурні зміни перетворились в якісні і запобігати поверненню чи «приспосовуванню» нових форм роботи до звичного змісту. А саме: державна та комунальна друкована преса, якої юридично до кінця наступного року вже не повинно бути в Україні, потребуватиме підтримки в роботі у нових умовах. Редакції постануть перед серйозними викликами, зокрема: орієнтація на аудиторію, а не на орган, який раніше був засновником, а отже й системне оновлення контенту; зміна візуального оформлення; побудова нової фінансової моделі, яка забезпечить можливість роботи редакції; вквешті-решт усе вище перелічене потребуватиме знань і вмінь з медіаменеджменту.

Величезний об'єм роботи заплановано правлінням Суспільного мовника, головне завдання якого – закріпитися як Суспільне медіа та завоювати довіру українців. Задля цього мовник почне впроваджувати концепції кожного із загальнонаціональних каналів, а також єдину концепцію регіонального мовлення.

Оскільки у жовтні 2017 року уряд затвердив план виконання Угоди про Асоціацію [18], маємо надію на реєстрацію проекту Закону про аудіовізуальні послуги. А також сподівання, що проект не стане предметом популізму, політичних ігор напередодні виборів Парламенту і Президента України, запланованих на 2019 рік.

Крім цього, випущено з фокусу ряд питань, передбачених Стратегією розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ. Зокрема, перегляд наявної інституційної структури регулювання у сфері свободи: ліквідація Державного комітету телебачення і радіомовлення (вимагає внесення змін до Конституції України); перехід на цифрове мовлення та інші. ■

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Антоніна Мніх, Діана Дуцик. Інформаційний контент теле- та радіоканалів, залучених у систему Суспільного мовлення: тенденції 2014-2016 років. – *MediaSapiens*, 3 липня 2017. Режим доступу: http://stv.detector.media/reformuvannya/movlennya/informatsiyniy_kontent_tele_ta_radiokanaliv_zaluchenikh_u_sistemu_suspilnogo_movlennya_tendentsii_20142016_rokiv/
2. Затверджено Стратегію розвитку медіа законодавства відповідно до європейських стандартів. – Офіс Ради Європи в Україні, 23 лютого 2016. – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-strategy-for-development-of-ukraine-s-media-legislation-in-line-with-the-european-standards-has-been-approved>
3. Зураб Аласанія: «Думаєте, багато представників влади хочуть програми з собою позначати плашкою "реклама"?» – Суспільне мовлення, 21 серпня 2017. – Режим доступу: http://stv.detector.media/interview/zurab_alasaniya_dumaete_bagato_predstavnikov_vladi_khochut_programi_z_soboyu_poznachati_plashkoyu_reklama/
4. Комітет свободи слова вирішив працювати над законопроектом про аудіовізуальні послуги частинами. – Детектор медіа, 5 липня 2017. – Режим доступу: <http://detector.media/infospace/article/121094/2016-12-01-komitet-svobodi-slova-virishiv-pratsyuvati-nad-zakonoproektom-pro-audiovizualni-poslugi-chastinami/>
5. Мар'яна Закусило. Законопроект про аудіовізуальні послуги планують зареєструвати в липні. – Детектор медіа, 1 грудня 2016. – Режим доступу: <http://detector.media/rinok/article/127649/2017-07-05-zakonoproekt-pro-audiovizualni-poslugi-planuyut-zareestrivati-v-lipni/>
6. Мар'яна Закусило. Проект держбюджету -2018: демонстративне недофінансування суспільного мовника та невиправдання сподівань Держкіно. – Детектор медіа, 4 жовтня 2017. – Режим доступу: <http://detector.media/rinok/article/130592/2017-10-04-proekt-derzhbyudzhetu-2018-demonstrativne-nedofinansuvannya-suspilnogo-movnika-ta-nevipravdannya-spodivannya-derzhkino/>
7. Медіа реформа.- Реанімаційний пакет реформ. – Режим доступу: <http://rpr.org.ua/groups-rpr/11media-reforma/>
8. Олександр Лієв: Суспільному треба навчитися працювати з роз'язаними руками й ногами. –Суспільне мовлення, 25 вересня 2017. – Режим доступу: http://stv.detector.media/interview/oleksandr_liev_suspilnomu_treba_navchitsiya_pratsyuvati_z_rozvyazanimi_rukami_y_nogami/
9. Основні напрями діяльності ПАТ «НСТУ». –Додаток до Протоколу № « засідання Наглядової ради ПАТ «НСТУ» від 23 січня 2017 . – Режим доступу: [http://1tv.com.ua/uploads/assets/files/nagliadova_rada/dodatok%20%20\(23-01-2017\).pdf](http://1tv.com.ua/uploads/assets/files/nagliadova_rada/dodatok%20%20(23-01-2017).pdf)
10. Перший національний змінив логотип. –Суспільне мовлення, 7 квітня 2015. – Режим доступу: http://stv.detector.media/reformuvannya/movlennya/pershiy_natsionalniy_zminiv_logotip/
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 № 848 «Про затвердження переліку друкованих засобів масової інформації та редакцій, реформування яких здійснюється на першому етапі ».- Державний комітет телебачення і радіомовлення України, 29 листопада 2016. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=131753&cat_id=126285
12. При комітеті свободи слова запрацювала робоча група з підготовки законопроекту про аудіовізуальні послуги. – Детектор медіа, 1 лютого 2017. – Режим доступу: <http://detector.media/rinok/article/122752/2017-02-01-pri-komiteti-svobodi-slova-zapratsyuvava-robocha-grupa-z-pidgotovki-zakonoproektu-pro-audiovizualni-poslugi/>
13. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» щодо удосконалення механізму реформування друкованих засобів масової інформації. – Верховна Рада України, 8 червня 2017. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61982
14. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» щодо удосконалення механізмів забезпечення прозорості власності аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації. – Верховна Рада України, 18 липня червня 2017. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62338
15. Статут ПАТ НСТУ. Статті 40, 41. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1039-2016-%D0%BF>
16. Статут ПАТ НСТУ. Стаття 9. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1039-2016-%D0%BF>
17. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – Законодавство України, 30 листопада 2015. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
18. Уряд затвердив план виконання Угоди про асоціацію з ЄС. –Європейська правда, 25 жовтня 2017. –Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/25/7072742/>

ЗАЧИЩЕНИЙ КРИМ: БЕЗ НЕЗАЛЕЖНИХ ЗМІ ТА СВОБОДИ СЛОВА

фото: Pihabay

За три з половиною роки російські структури повністю зачистили інформаційний простір Криму від незалежних ЗМІ: закриті редакції газет і телеканалів, відсутність українських медіа, кримінальне переслідування журналістів. За рівнем свободи слова півострів опинився в одному ряду з диктаторськими державами.

КРИМ

• Михайло
Колесніков

БЕЗ УКРАЇНСЬКОГО ТБ

Перші наступи на свободу слова в Криму почали фіксувати на початку березня 2014 року. Відразу після захоплення адміністративних будівель і важливих стратегічних об'єктів російським спецназом із аналогового мовлення півострова зникли всі українські, а також окремі регіональні телеканали. Замість них з'явилися півтора десятка російських джерел, як-от «Первый канал», «Россия 24», «Россия 1», НТВ, «Звезда» та інших. Ініціатори такого кроку серйозно побоювалися, що подальша трансляція українських каналів вплине на думку жителів напередодні так званого референдуму про приєднання Криму до Російської Федерації.

«Із морального боку всі українські телеканали жорстко цензурувалися нелегітимною кийівською владою, порушуючи фундаментальні принципи (роботи), вони транслювали тільки одну точку зору — фактично кримські політики, представники громадськості та крим-

чани не мали можливості коментувати ситуацію», — пояснив тоді в коментарі російському агентству «ИТАР-ТАСС» «міністр інформації» Криму Дмитро Полонський.

Ще однією причиною відключення українських каналів підконтрольний Кремлю чиновник назвав рішення парламенту автономії *«про входження республіки до складу Росії»: «Відтепер на Крим українське законодавство не розповсюджується»*. Поступово українські канали зникли й із кабельних мереж.

Бар'єр у вигляді суду та Роскомнагляду

Наступним об'єктом уваги контролюючих структур стали кримські незалежні медіа, які продовжували роботу на території анексованого півострова. У серпні 2014 року представники виконавчої служби заарештували майно популярного кримського ресурсу з багаторічною історією «Чорноморська ТРК». Причиною стали заходи суду про забезпечення позову кримського Радіотелевізійного передавального центру про заборгованість телекомпанії в обсязі 1 млн грн. Хоча рішення суду по суті спору ще не було, робота телеканалу була повністю паралізована. Його власник — народний депутат України трьох скликань Андрій Сенченко (ВО «Батьківщина») прийняв рішення продовжити мовлення «Чорноморської ТРК» з Києва. На той час у Криму продовжували працювати державний телеканал «Перший кримський» (у минулому — ДТРК «Крим»), а також три приватні телекомпанії.

Російська юрисдикція на півострові передбачала обов'язкову реєстрацію місцевих ЗМІ в Роскомнагляді — федеральному органі Росії, що відповідає за роботу з медіа. До 1 квітня 2015 року ця процедура проводилася безкоштовно, проте не всім вдалося її пройти. Лояльні до політики російської влади в Криму видання, телеканали й радіостанції не зазнавали труднощів під час реєстрації. Чого не можна сказати про опозиційні ресурси, які так чи інакше не підтримали «референдуму». Низка великих інтернет-порталів, газет і телеканалів після неодноразових спроб зареєструватися в Роскомнагляді припинили працювати на території республіки.

Виїзд із Криму

Перший кримськотатарський телеканал ATR (заснований у 2005 році) в цілодобовому режимі висвітлював події, пов'язані з анексією півострова. Ставши одним із основних джерел об'єктивної інформації з Криму, канал протягом декількох днів здобув світову популярність. У той період ATR входив у число найбільш рейтингових каналів України. Однак за деякий час через свою редакційну політику й небажання підкорятися місцевій владі він не зміг зареєструватися в Роскомнагляді. Російське відомство чотири рази повертало реєстраційні документи ATR під різними формальними приводами. 31 березня 2015 року телеканал, що належить бізнесменіві Ленуру Іслямову — згодом одному з ініціаторів економічної та енергетичної блокад Криму, — призупинив мовлення. Але вже за два з половиною місяці ATR відновив роботу в Києві. Канал орендував кількаповерхове приміщення, обладнав студію і придбав необхідну техніку. В українську столицю переїхали режисери, редактори, журналісти й оператори зі своїми сім'ями, які до цього працювали в Сімферополі.

Також до Києва перебралися кілька великих кримських інтернет-порталів: «Центр журналістських розслідувань», Blackseanews, Qirim Haber Ajansi, «15 хвилин», «Крим Реалії». Крім того, єдина україномовна газета на півострові «Кримська світлиця», дитячий телеканал Lale і кримськотатарська радіостанція «Мейдан», що входять до одного медіахолдингу з ATR. Жодне з цих ЗМІ не має своїх кореспондентів у Криму через відсутність відповідної акредитації в Міністерстві закордонних справ Росії. Інформацію для своїх матеріалів і сюжетів вони, як правило, черпають із соціальних мереж або відкритих джерел, що позначається на якості контенту.

Тим часом низка популярних кримських ЗМІ незабаром після анексії

«Це приговор не стільки мені, українському журналістові, скільки всій журналістиці в Росії. Бо якщо не буде свободи слова для всіх, не буде свободи висловлення думки для всіх — то не буде і журналістики як такої».

(Микола Семена, кримський журналіст, засуджений за професійну діяльність.)

змушені були припинити свою роботу. Серед них радіостанції «Ассоль» і «Лідер». Тижневики з багатотисячними тиражами «Події» та «Республіка». А кримськотатарська газета «Авдет», не зумівши зареєструватися в Роскомнагляді, скоротила свій тираж до 999 примірників, що допустимо російським законодавством у разі відсутності реєстрації. Раніше редактор видання отримував кілька письмових та усних застережень від співробітників ФСБ про те, що публікації в газеті нібито містять екстремістські матеріали. Ішлося про такі терміни як «анексія» і «тимчасова окупація Криму».

За даними Роскомнагляду на 1 квітня 2015 року, на території Криму дозволили працювати редакціям 232 ЗМІ. Хоча раніше за українським законодавством на півострові було зареєстровано приблизно три тисячі засобів масової інформації.

Термін за точку зору

За три з половиною роки Крим покинули десятки відомих журналістів. Головні причини: неможливість продовжувати діяльність і відсутність гарантій безпеки. Ті, хто прийняв рішення залишитися, перекуваліся у фрілансери і стали писати під псевдонімами. Однак це не врятувало від тиску силових структур.

Яскравим прикладом можна назвати справу Миколи Семени. Матеріал журналіста під заголовком «Блокада — необхідний перший крок до звільнення Криму», опублікований 11 вересня 2015 року на сайті «Крим. Реалії» (проект української служби «Радіо Свобода»), став приводом для порушення кримінальної справи за ч. 2 ст. 280.1 КК Росії («заклик до порушення територіальної цілісності РФ»). У квітні 2016 року в квартирі Семени співробітники ФСБ провели обшук, за результатами якого вилучили комп'ютерну техніку. Незважаючи на те, що стаття була опублікована під псевдонімом, у слідства була ціла пачка скриншотів, знятих із комп'ютера журналіста за допомогою впровадженої шпигунської програми.

Судовий процес тривав півроку. Журналіста визнали винним за заклики почати «бойову операцію» зі «звільнення Криму», які містилися в статті. Семену засудили до двох із половиною років умовно з випробувальним терміном три роки. Також три роки йому заборонено займатися публічною діяльністю. Сам журналіст своєї провини не визнав, заявивши, що його судять за «вільне вираження думки». Рішення суду він назвав «вироком усій журналістиці в Росії».

Протягом усього терміну йому заборонено залишати межі півост-

« Я цих людей дуже добре знаю. Це наші вороги.
Вони вороги Росії, вороги Криму.
І що б вони там не писали, мета у них одна — зробити
нам боляче, зробити нам погано».

(Володимир Костянтинов, «спікер» підконтрольного Кремлю парламенту анексованого Криму.)

рова. За свою позицію Семена отримав премію імені Павла Шеремета — білоруського журналіста, який останні кілька років працював і був убитий у Києві в липні 2016 року в результаті вибуху автомобіля.

Шантаж і погрози ФСБ

З аналогічними статтями в 2015 році російські силовики порушили справу стосовно ще двох кримських журналістів: головного редактора інтернет-видання Blackseanews Андрія Клименка й Анни Андрієвської. Однак вони ще до початку слідчих дій переїхали до Києва, уникнувши фізичного переслідування. Проте в будинках їхніх рідних і колег були обшуки.

У коментарі «Детектору медіа» Анна Андрієвська повідомила, що наразі інформацію про її кримінальну справу «тримають у секреті», а документи, які випадково потрапляють у відкритий доступ, тут же зачищаються. *«Мені відомо, що на даний момент ніякі процесуальні дії у справі не проводяться. До суду вона не дійшла. Чому? Можна тільки здогадуватися. Чи то для цього виявилось мало тих свідчень, які співробітники ФСБ шантажем і погрозами отримали від моїх рідних і колег, чи то справа просто чекає свого часу. Я вважаю, що її передачу до суду можуть навмисне затягувати, щоби тримати в напрузі мене і всіх, хто, на їхню думку, має відношення до цієї справи»,* — розповіла журналістка.

Їхати до Криму, де живуть рідні і близькі, Андрієвська побоюється, адже існує ймовірність її затримання. *«Оскільки мій процесуальний статус у цій кримінальній справі позначений як підозрювана, поява в Криму загрожує мені арештом. У цілому ж ціною мого повернення додому може стати позбавлення волі до п'яти років»,* — зазначає Андрієвська. Саме таке покарання передбачене КК РФ за заклики до порушення територіальної цілісності Росії, а саме твердження про те, що «Крим — це Україна».

«Вороги Криму»

Кримська влада всіляко заперечує будь-який тиск на свободу слова і порушення прав журналістів. Тих, хто співпрацює із зарубіжними ЗМІ, перші особи республіки відкрито називають «ворогами».

Наразі в Криму й Севастополі, за даними Дмитра Полонського, зареєстровано 448 засобів масової інформації. За словами «міністра інформації», це *«поширений фейк — свободи слова в Криму немає, проте цифри говорять самі за себе»*. *«У нас зареєстровано понад 60 засобів масової інформації, які в якості мови свого мовлення або поширення вказали не російську мову. Нагадаю, і це офіційна цифра, в Криму проживає 175 національностей. Найбільші з них — кримські татари, німці, греки, вірмени, євреї. У всіх цих народів є свої засоби*

«The world's 10 worst-rated countries and territories were Azerbaijan, Crimea, Cuba, Equatorial Guinea, Eritrea, Iran, North Korea, Syria, Turkmenistan, and Uzbekistan».

(Freedom House, Freedom of the Press 2017.)

масової інформації на їх рідних мовах», — зазначив підконтрольний Кремлю «міністр».

Серед таких ЗМІ виділяється громадський кримськотатарський телеканал «Міллет» (у перекладі з кримськотатарської — «Нація»), який фінансується з державного бюджету. Він почав мовлення відразу після припинення діяльності на півострові телеканалу АТР. Ініціатори появи «Міллет» мали на меті замінити опозиційний ресурс. Однак через ангажованість і політику замовчування тиску силовиків щодо кримських татар канал так і не став популярним серед співвітчизників.

Треба зазначити, що наявні на півострові ЗМІ у своїй роботі дотримуються суб'єктивної позиції, багато в чому схожої з прокремлівською. Вони однобоко висвітлюють події на території материкової України, зрідка або практично ніколи не критикують центральні органи влади, а на телевізійних ток-шоу фактично відсутня опозиційна думка.

Блокування неугодних

З ініціативи української влади в березні 2017 року на адміністративному кордоні між Херсонською областю та Кримом (Чонгар) була встановлена 150-метрова телевежа для передачі сигналу на анексований півострів. Кілька українських телеканалів і радіостанцій отримали можливість відновити мовлення на Крим. Але через дії російської сторони у відповідь — глушіння сигналу — ці джерела залишаються поза зоною досяжності більшості жителів республіки.

Згідно з результатами моніторингу, проведеного Кримською правозахисною групою в липні 2017 року в п'яти кримських містах, 22 українські інформаційні ресурси повністю або частково недоступні. Йдеться про такі сайти, як «Європейська правда», «Еспресо», «Цензор.нет», «РБК.ua», «15 хвилин», «Крим SOS», «Громадське радіо», «Укрінформ», «Гордон», 5 канал, «Фокус», СТБ, ICTV, «Крим. Реалії», «Севастопольський меридіан» та інші.

За словами керівника Кримської правозахисної групи Ольги Скрипник, «Росія ще раз підтвердила, що на території Криму вона не збирається дотримуватися прав людини». «Доступ до інформації — це один з ключових моментів, необхідних людям для вираження свободи думки», — зазначила правозахисниця.

Міжнародні організації неодноразово висловлювали стурбованість у зв'язку з ситуацією зі свободою слова в Криму. На адресу Росії звучали заклики припинити переслідування журналістів. За даними міжнародної правозахисної організації Freedom House, Крим поряд із такими країнами, як Азербайджан, Куба, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Іран, Північна Корея, Сирія, Туркменістан і Узбекистан, увійшов у десятку найгірших у світі територій за показниками дотримання свободи слова. ■

Окупований Росією Донбас залишається територією, де немає місця свободі слова. Громадяни не мають доступу до українських медіа; замість місцевих ЗМІ створено органи пропаганди місцевих маріонеткових урядів «ЛНР» та «ДНР». Усі журналісти й активісти, незгодні з окупацією, змушені були під силовим тиском залишити територію. Гібридність війни Росії проти України полягає в першу чергу в тому, що ще до фізичного захоплення українських територій російською зброєю, «добровольцями» і «відпускниками», агенти Росії на Донбасі прагнули встановити контроль над ЗМІ й через них — над настроями місцевого населення. У 2017 році виникає тенденція до ще сильнішого «закручування гайок» в інформаційному полі.

фото: Міністерство оборони України

ДОНБАС: ВІКНО СВОБОДИ ВСЕ МЕНШАЄ

Сергій
Гармаш

ЯК ФОРМУВАЛАСЯ ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬ- НІСТЬ

Засоби масової інформації були одним із перших об'єктів агресії про-російських сепаратистів навесні – влітку 2014 року. Уже на перших мі-тингах у Донецьку в березні 2014 року журналісти українських ЗМІ на-ражалися на напади та образи. Зате тенденція, коли камери російських телеканалів з'являлися на місці «гарячих» подій раніше, ніж починалися ці події, була очевидною й дозволяла місцевим журналістам орієнтува-тися, де чекати чергової провокації або захоплення державних органів.

Уже на початку квітня 2014 року озброєні бойовики стали ходити по редакціях донецьких ЗМІ й агресивно «переконуювати» їх співпрацювати з ними. 27 квітня незаконне озброєне угруповання «Оплот», очолюва-не нинішнім «главою “ДНР”» Олександром Захарченком, захопило До-нецьку державну телерадіокомпанію (ДонДТРК). Бойовики одразу від-ключили українські телеканали й почали переналаштування частот на російські канали. Тоді ж, у підвалі телекомпанії, було обладнано кату-вальну в'язницю бойовиків, яка діє досі.

До цього були захоплені більшість масових газет, що видавалися в Донецьку. Стрілянина з автомата у вікна будинку головного редактора провідного регіонального інформаційного агентства «ОстроВ» 5 травня 2014 року остаточно показала, що влада не здатна захистити журналіс-тів, і більшість місцевих ЗМІ перейшли на напівлегальний режим роботи. Згодом більшості з них довелося виїхати з регіону. Багато журналістів втратили не лише свої будинки, а й роботу. У Донецьку й Луганську за-лишилися лічені журналісти: здебільшого ті, що приїхали раніше з Росії, або залежні від представників місцевої еліти, які підтримали сепаратис-тів.

До моменту так званого референдуму про «незалежність “ДНР” і “ЛНР”» у середині травня 2014 року практично всі місцеві телеканали й радіостанції вже контролювалися бойовиками. На телеекранах доміну-вали російські канали. Українські телеканали були заборонені. Це було початком формування віртуальної реальності, в якій населення регіону живе й тепер.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ПРОПАГАНДИ

Нині інформаційний простір самопроголошених маріонеткових «рес-публік» Донбасу повністю контролюється «ДНР» і «ЛНР», які захопили владу на цих територіях. Там, як і раніше, немає українських телекана-лів, українські радіостанції цілеспрямовано глушать, а українські інтер-нет-сайти блокують. Керівництво «республік» здійснює політику повної інформаційної ізоляції від України. У Донецьку й Луганську створено «міністерства інформації». Показово, що штатна чисельність Міністер-ства інформаційної політики України, країни з 45-мільйонним насе-ленням, становить лише 29 осіб. Натомість у «міністерстві інформації ДНР» працює 120 осіб, хоча в маріонетковій республіці проживає всього близько 2,5 млн осіб.

На технічній базі захоплених телеканалів і газет створено «державні» ЗМІ, які по суті є інструментами пропаганди. Це твердження ґрунтується на контент-аналізі цих «ЗМІ». Більш ніж трирічний моніторинг показав повну відсутність у них бодай якоїсь критики «влади» або російської політики. Весь негатив спрямований виключно проти України, США та Західної Європи. «Міністерства інформації» «республік» щотижня готу-ють список стратегічних тем, обов'язкових для освітлення усіма ЗМІ. На-приклад, у 2015 році найчастіше це були такі теми: «Мінський процес», «Дякуємо, Росіє!», «В Україні гірше!».

У 2016 році хакери зламали пошту «Міністерства інформації ДНР», у якій містився документ «ЗМІ як інструмент регулювання рівня соціаль-ної напруженості». Документ являє собою аналітичний звіт про інфор-

© Noah Brooks Photo

фото: Міністерство оборони України

фото: Міністерство оборони України

маційний ринок «республіки». Ось деякі фрагменти, що дають уявлення про механізми промивання мізків жителям окупованих територій.

«Централізовано контролюється подача на першій шпальті подій за участю Глави Республіки»;

«Із редакторами газет організовано оперативну взаємодію. Всі макети перед друком проглядаються»;

«До програм, які знімають соціальну напругу, умовно можна віднести майже все мовлення телеканалів у Республіці. На відміну від України, яка весь час займається нагнітанням обстановки... На Україні гірше»;

«Створена система управління інформаційними потоками... Підготовлено акаунти (всього понад 1 тис.) з різною історією і «поглядами»».

Можна, звісно, не повірити в достовірність видобутого хакерами документа, але навіть на офіційному рівні в «республіках» «законодавчо» заборонені недержавні телевізійні й радіоканали. Відповідні статті в «законах» передбачали такі обмеження до 2017 року, проте минулого літа були продовжені ще на кілька років. «Засновниками телеканалів, радіоканалів, юридичних осіб, які здійснюють мовлення, є Народна Рада Донецької Народної Республіки, республіканські органи виконавчої влади», — йдеться в 9-й статті так званого закону «Про засоби масової інформації ДНР». Інших варіантів не передбачено.

Створена на територіях «республік» пропагандистська система покриває всі верстви населення всіма наявними комунікативними каналами. Наприклад, газети в регіонах користуються попитом серед середнього і старшого покоління. Інтернет у містах — серед молоді й людей середнього віку. Телебачення й радіо спрямовані на пропагандистський вплив на всі категорії населення.

Загалом в управлінні так званої Донецької народної республіки чотири «республіканські» й чотири міські телеканали; чотири радіостанції; три «республіканські» й шістнадцять міських газет (загальний тираж —

понад 200 тисяч примірників); 34 сайти, **більше 60 груп у соціальних мережах**; більше 3000 зовнішніх рекламних конструкцій. Майже удвічі ці показники менші в так званій Луганській народній республіці, де проживає утричі менше населення.

Крім перерахованих «республіканських» ресурсів, інформаційний вплив на людей здійснюють телеканали РФ, а також російські націоналістичні й неоімперські інтернет-проекти, основна спрямованість яких — розпалювання ненависті до України і пропаганда «руського міра». Слід зазначити, що на тлі убогості місцевих «ЗМІ» російські медіа користуються найбільшою довірою населення «ДНР-ЛНР», яка, втім, останнім часом також падає.

Більш того, територія республік використовується Росією для інформаційної експансії в Україну. Так технічні можливості дозволяють самопроголошеній «ДНР» мовити в цифровому форматі на 110 кілометрів углиб контрольованої урядом території України. Це безкоштовний пакет із російських і чотирьох «республіканських» каналів, доступний кожному власникові супутникової антени.

ЦІНА СВОБОДИ

елебачення залишається найбільш масовим каналом донесення інформації на окупованих територіях. Але, на жаль, навіть ті українські телеканали, прийом яких (якщо докласти певних зусиль і налаштувати антену) технічно можливий на окупованих територіях, не можуть кардинально впливати на ситуацію. Це обумовлено трьома причинами:

- 1 основна частина населення є абонентами кабельних операторів, в яких всі українські канали заблоковані;
- 2 люди бояться направляти антени в бік України, оскільки це виявляє їх політичну позицію (що загрожує репресіями);
- 3 на українських телеканалах практично немає інформації про життя на окупованих територіях, тобто про побут і потреби людей, які проживають там, що робить їх нецікавими для місцевого населення.

Останнє обумовлено тим, що українські ЗМІ не мають можливості відкрито працювати на «територіях республік». Навіть російські журналісти, якщо їхня позиція не збігається з офіційною картиною світу «влади ДНР-ЛНР», можуть бути побиті й викинуті за межі «республік», як це сталося в червні 2015 року з журналістом російської «Нової газети» Павлом Канигіним.

Або їх можуть викрасти з будинку й на місяць загубити «на підвалах», як це трапилося в Донецьку з відомим блогером, громадянином Росії, одним із ідеологів «російської весни» Романом Манекіним у жовтні 2017 р.

Що стосується українських журналістів, то їх беруть у полон, катують, оголошують шпигунами ЦРУ, України тощо. Так, відомий український журналіст і блогер Станіслав Асєєв (псевдонім — Васін) пропав в окупованому Донецьку 2 червня 2017 року. Він був арештований «МГБ ДНР», хоча бойовики тривалий час намагалися приховати це. Журналіста звинуватили у шпигунстві на користь України і тримають у катівнях уже близько півроку. Асєєв є досить відомою постаттю не тільки в українському, а й у російському медіапросторі, тому є надія, що його обміняють під тиском громадської думки. Набагато гірша ситуація з тими волонтерами, які, наприклад, співпрацювали з популярним в регіоні інтернет-ресурсом «Острів» (www.ostro.org). Вони не писали статей, але перевіряли або надавали «Острову» інформацію з окупованого Донецька. За останні два роки двоє з них просто зникли, переставши виходити на зв'язок. Редакція нічого не знає про їхню долю й не може заявити про їхнє зникнення, оскільки їхні особистості були законспіровані, а зв'язок здійснювався тільки через соціальні мережі.

НЕБЕЗПЕЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ

На жаль, тенденція утисків свободи слова на окупованих територіях Донбасу в найближчий рік лише зростатиме. Це пов'язано з майбутніми виборами в «органи влади республік» восени 2018 року. Уже тепер це зумовило зростання політичних репресій щодо так званої опозиції, тобто людей, здатних скласти конкуренцію на виборах нинішнім ватажкам «ДНР-ЛНР» або які дозволяють собі публічно критикувати їх у соціальних мережах.

Неважко припустити, що разом із ними будуть переслідуватися й ті інформаційні ресурси (як правило, це групи в соціальних мережах і канали в Ютубі), за допомогою яких вони здійснюють комунікацію з населенням. Недавнє викрадення й незаконний арешт блогера Романа Манекіна, про який ішлося вище — одна з ілюстрацій такої тенденції. Ще одна ілюстрація — обшук і викрадення батька директора сепаратистського пропагандистського телеканалу «Новоросія ТВ», які сталися 4 листопада 2017 року. Ці факти показують очевидну **тенденцію на зачистку інформаційного простору «республік», яка триває вже не за ідеологічними ознаками (репресій зазнають затяті прихильники «руського міра»), а за політичними.** Тобто свободи слова, навіть в інтернеті, на окупованих територіях Донбасу стане ще менше.

Інформаційній ізоляції населення на Донбасі сприятиме і зростання кількості людей, які у зв'язку зі зрозумілим погіршенням якості послуг українських мобільних операторів, здатних обслуговувати свої мережі в окупації, будуть переходити на «республіканських» мобільних операторів. Це істотно знизить мобільний трафік Українського сегменту інтернету на Донбасі.

Інтернет нині є найдоступнішим каналом інформації між окупованим Донбасом і рештою України. Блокування сайтів можна обійти, а його користувачі — наймолодша і критично налаштована аудиторія. Це зробило інтернет основним каналом донесення альтернативної інформації. Але й це вікно можливостей поступово закривається, оскільки через блокування Україною інтернет-трафіку на окуповані території Донбасу все більша кількість місцевих інтернет-провайдерів переходять на російські канали трафіку.

На жаль, цій ізоляції Україна сприяє не лише своєю політикою щодо блокування каналів інтернет-трафіку в так звані ДНР і ЛНР, але і своєю мовною та інформаційною політикою.

За три роки війни Українська держава не створила жодного спеціалізованого ЗМІ для мовлення на окуповані території, населення яких перебуває під постійним впливом російської пропаганди. Тобто інформаційна політика України щодо Донбасу не враховує фактору групової психологічної травми, яка, безумовно, присутня в людей у зоні військового конфлікту, які перебувають під тотальним впливом пропаганди.

Ба більше, навіть ті українські радіоканали, які пробиваються в донецький чи луганський ефір, мовлять українською мовою, що робить їх небезпечними для прослуховування в машинах (де в основному і слухають радіо), оскільки сторонні можуть почути українську мову й заявити про це в репресивні органи. Така мовна політика — явна помилка української держави. ■

фото: Міністерство оборони України

ГО «Детектор медіа» ■ Київ ■ 2018 ■